

DOSSIER «TIC i patrimoni»

Desafiaments en les aplicacions de les TIC/TCU en el patrimoni cultural*

Kim H. Veltman

Director científic del Maastricht McLuhan Institute
K.Veltman@mmi.unimaas.nl

Data de presentació: febrer de 2005

Data de publicació: maig de 2005

Citació recomanada:

VELTMAN, Kim H. (2005). "Desafiaments en les aplicacions de les TIC/TCU en el patrimoni cultural". *Digithum*, núm. 7 [article en línia]. DOI: <http://dx.doi.org/10.7238/d.v0i7.539>

Resum

Tot i que es fa evident la impossibilitat de preveure amb precisió les pròximes dècades, sí que es poden identificar, per contra, alguns dels desafiaments que caldrà abordar en els pròxims deu o vint anys. En el camp tecnològic hi haurà el pas de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) a les tecnologies de convergència universal (TCU). En l'àmbit de la cultura, aquests desafiaments comportaran problemes d'emmagatzemament, un canvi de polítiques sobre el patrimoni cultural, nous vincles entre expressions nacionals, regionals i locals, i també entre la cultura, el coneixement i l'erudició, sense oblidar acostaments a la propietat intel·lectual i als models de cultura. Es perfilen cinc tipus de perills: un comercialisme excessivament entusiasta, una actitud tecnòfoba per part dels erudits, narratives contràries a la universalitat, l'oblit del passat i, finalment, una destrucció sistemàtica de la memòria. Es defineix igualment la necessitat d'una E-Culture Net permanent, que serviria per a fer front a aquests reptes, desenvolupar mètodes crítics, crear nous models de cultura que ultrapassin les visions eurocèntriques i prioritzar un arxiu europeu electrònic distribuït (DEER, Distributed European Electronic Resource). La visió nord-americana d'Internet es basa sobretot en el comerç electrònic unilingüe.¹ Per contra, la visió europea, per mitjà dels vincles que té amb el turisme, presenta una clara dimensió econòmica, alhora que fa una proposta multilingüe sobre el patrimoni cultural que engloba les dimensions històrica i cultural. Aquesta visió s'estén més enllà de la cultura i abraça noves definicions de coneixement. Encara que la retòrica d'avui es pugui centrar en els objectius de beneficis per a cada trimestre, és important recordar que els principals canvis en els nous mitjans van acompanyats de cicles molt més llargs, els efectes dels quals s'acaben reconeixent plenament només al cap de dècades i, fins i tot, segles.

Paraules clau

cultura digital, patrimoni cultural, propietat intel·lectual, mitjans digitals

*Sevilla: Instituto Andaluz del Patrimonio Histórico, 2004 (en premsa).

Notes: Un dels principals problemes dels llocs web és la seva variabilitat i el fet que sovint desapareixen. La funcionalitat de totes aquestes adreces està comprovada en data de juny de 2004. Els llocs que ara estan inactius els hem assenyalat entre parèntesis, i hem procurat fer constar la denominació original de manera que es pugui consultar al Google en cas que es modifiqui l'adreça en el futur.

1. Cf. Global Reach: World E-Commerce Growth (basat en Forrester Research) a: <http://glreach.com/eng/ed/art/2004.ecommerce.php3>.

Abstract

While a precise forecast for the next decades is clearly impossible, some major challenges that need to be addressed in the next 10-20 years can be identified. Technologically there will be a shift from Information and Communication Technologies (ICT) to Universal Convergence Technologies (UCT). In the cultural realm, these challenges include problems of repositories, the changing scope of cultural heritage; new links between national, regional and local; between culture, knowledge and scholarship; approaches to intellectual property and to models of culture. Five dangers are outlined, namely, over-zealous commercialism; anti-technology among scholars; anti-universal narratives; forgetting the past, and a systematic destruction of memory. The need for a permanent E-Culture Net is outlined which would a) address these challenges; b) develop critical methods; c) create new models of culture that transcend Euro-Centric visions, and d) focus on a Distributed European Electronic Resource (DEER).

The American vision of the Internet remains focussed largely on uni-lingual e-commerce. By contrast, the European vision, through its links with tourism, clearly has financial dimensions, and at the same time is developing a multi-lingual approach to cultural heritage that includes historical and cultural dimensions. This vision extends beyond culture to new definitions of knowledge. While the rhetoric of the day may focus on profit schedules for the next quarter, it is important to recall that major changes in new media have much longer cycles entailing decades and even centuries before their full effects are appreciated.

Keywords

e-culture, cultural heritage, intellectual property, digital media

Introducció

Algunes dites expliquen que l'únic problema de les prediccions és que parlen del futur.² Són tan nombrosos i de tal magnitud els canvis esdevinguts en les darreres dècades que qualsevol intent de pronosticar amb precisió l'impacte de les noves tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) en el patrimoni cultural és condemnat al fracàs en el futur o a la burla retrospectiva. Tanmateix, com a historiadors, resulta útil analitzar els desenvolupaments del passat amb l'objectiu de discernir-ne quins poden tenir un major impacte en la dècada següent.

Internet canvia ràpidament i també ho fan les seves possibilitats. En l'any 1995 hi havia 5 milions d'usuaris d'Internet, l'any 2000 la xifra arribava a 200 milions d'usuaris. El març de 2004, malgrat els problemes derivats de l'enfonsament de les empreses puntcom, aquesta xifra havia augmentat fins a 804 milions de persones. D'altra banda, l'any 1995, el 95% de les pàgines d'Internet estaven en anglès, mentre que el 2004 aquesta llengua dominava el 35% del contingut de la xarxa. Un 30% de les pàgines registrades aquest mateix any pertanyien a llengües europees.³ En els pròxims anys es calcula que hi haurà més usuaris d'Internet a la Xina que als Estats Units, i es preveu que el xinès serà la llengua més utilitzada a la xarxa.⁴

En l'àmbit tecnològic, *convergència* era la paraula de moda als anys noranta; no trigarem, però, a tornar-la a sentir en un nivell en què els sistemes de telefonia, televisió i Internet esdevindran interdependents i, posteriorment, del tot intercanviables. Ara bé, no hi ha acord sobre el moment exacte en què això passarà. Al Japó, per exemple, es preveu que no serà fins al 2010 que arribarà aquesta convergència.⁵ Per a Siemens Corporation, l'any serà el 2015.⁶ Mentre que un canvi com aquest, que nosaltres hem anomenat «pas de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) a les tecnologies de convergència universal (TCU)», és previsible, encara resten força qüestions obertes: com s'esdevindrà això exactament, si es convindrà una solució global única i quines en seran les conseqüències. Una solució unificada en aquest tema representarà probablement un dels principals desafiaments tecnològics de les pròximes dècades. El segon desafiament tecnològic cal relacionar-lo amb l'aplicació i les implicacions de la nanotecnologia, especialment per a interfícies: arribaran mai a ser una realitat quotidiana les interfícies cerebrals i els implants cerebrals directes?

Ja vam proposar en un altre lloc que els nous mitjans de comunicació tenen conseqüències de caire tecnològic, material, organitzatiu, intel·lectual i filosòfic, com són ara la invisibilitat, la virtualitat, la sistematicitat, la contextualitat i l'espiritualitat.⁷ Són conseqüències que prenen una forma o una altra segons si es posa l'èmfasi en les autopistes de la informació (Estats Units), en la societat de la informació (Europa) o en la societat del coneixement (Japó). En aquest sentit, l'intent dels Estats Units de desenvolupar les autopistes de la informació ha tret a la llum conseqüències tecnològiques, materials i organitzatives, mentre que les de tipus intel·lectual i filosòfic guarden el potencial més alt, que correspon al treball en xarxa i que inclou el coneixement i la cultura dinàmics i augmentats, a més de diverses maneres de conèixer.

McLuhan va proposar que cada nou mitjà fa servir el mitjà anterior com a contingut i va fer servir oposicions conegudes (com ara «fred-calent») per a caracteritzar-ne les diferències. D'altra banda, els mitjans digitals i les TCU basteixen ponts que permeten l'intercanvi entre els mitjans i els sentits, fet que genera un pont digital gràcies al qual fins i tot els analfabets es poden beneficiar dels nous mitjans; això mereix una atenció més especial que l'exigida per la divisòria digital.

En l'àmbit de la cultura, entre els punts clau d'aquest procés hi ha problemes d'emmagatzemament, un canvi de polítiques sobre el patrimoni cultural, nous vincles entre expressions nacionals, regionals i locals, i també entre la cultura, el coneixement i l'erudició, sense oblidar els acostaments a la propietat intel·lectual i als models de cultura. Però també hi ha perills que no es poden preveure, entre els quals l'oblit del passat i una destrucció més sistemàtica de la memòria. Amb l'objectiu de donar resposta a aquests desafiaments, es defineix igualment la necessitat d'un arxiu europeu electrònic distribuït (DEER, Distributed European Electronic Repository) i, posteriorment, una xarxa mundial de recursos electrònics distribuïts (WONDER, World Network of Distributed Electronic Resources).

Arxius distribuïts

En els darrers cinquanta anys el desafiament imposat per la cultura digital es va iniciar en l'àmbit de les institucions de la memòria: biblioteques, museus i arxius. Un primer pas va ser la creació de catàlegs electrònics, i després es va tractar el contingut, que en principi no semblava plantejar massa problemes: si es creaven

2. Es pot consultar una anàlisi recent de l'autor sobre l'estat actual de la cultura digital a: «Europe's Cultural Heritage in the Digital Age», Sessió de cloenda: *Digital Resources in the Humanities (DRH) Conference*, 2003, University of Gloucestershire, Cheltenham Campus, setembre de 2003.
3. Cf. Global Reach: Global Internet Statistics a: <http://www.greach.com/globstats/>.
4. *Ibid.*
5. *The State of the Japanese Internet Market 2000 Digest*, Tòquio, Impress, 2000, p. 59. Cf. Ken Ichiriki, *Study Group on the Next Generation Internet Policy, e-Japan Initiative for the IT Revolution*, juny de 2000.
6. Arthur F. Pease (Siemens), «Building the Unlimited Expressway». Vegeu: http://w4.siemens.de/Ful/en/archiv/pof/heft2_02/artikel11/index.html.
7. Vegeu, per a un major aprofundiment, l'obra de l'autor: *Understanding New Media: Augmented Knowledge and Culture*, Calgary, University of Calgary Press, tardor de 2004 (en premsa).

versions digitals de llibres i imatges, aleshores es podrien compartir aquests documents sense haver de fer malbé els originals. Mentrestant, nous desafiaments s'han situat en el punt de mira:

- L'escaneig de material històric ha assolit una magnitud molt més gran del que s'havia previst: centenars de megabytes (fins a 767) per a una plana de text i molts gigabytes (fins a 30) per a una sola imatge. Per tant, és evident que l'emmagatzemament ha esdevingut un problema molt més acusat del que s'havia pensat inicialment.
- Les reconstruccions més voluminoses de llocs i ciutats oscil·len actualment entre 1 i 10 terabytes (TB).
- El programari canvia a tal velocitat que l'accés constant a les versions digitals es complica enormement, sobretot a causa de la dificultat de mantenir actualitzats aquests materials.
- Molts objectes creats en format digital, sobretot en l'àmbit dels nous arts multimèdia i multimodal, plantegen alguns problemes concrets de conservació i preservació.

L'efecte acumulatiu d'aquests desenvolupaments ha pres la forma d'un canvi gradual en la manera de percebre la necessitat de cultura i d'humanitats com un tot. Ja des de les beceroles de la programació per ordinador, als anys quaranta, sovint es pensava tàcitament que el càlcul informàtic era un àmbit exclusiu de les anomenades «ciències dures». El creixement de la lingüística computacional i dels corpus, i especialment dels corpus nacionals⁸ d'usos lingüístics va començar a donar un altre rumb a aquesta percepció. Igualment, la proliferació d'imatges d'alta qualitat referides a objectes culturals i de complexes reconstruccions de llocs i ciutats significa que, avui dia, les ciències humanes i les comunitats culturals tenen necessitats que impliquen petabytes i exabytes de materials digitals quan estan connectades en xarxa.

De fet, mentre que les ciències s'ocupen bàsicament de registrar les darreres troballes aparegudes en el seu camp, la cultura respon a l'ordre acumulativa de salvar no sols expressions artístiques d'altres èpoques, sinó també les teories, els comentaris, les reflexions i les crítiques igualment acumulatius que acompanyen aquestes expressions. La ciència s'ocupa d'establir lleis i principis que s'apliquen d'una manera global. Per contra, la cultura s'ocupa de registrar expressions, que són úniques en un nivell nacional, regional, local i, en darrer terme, individual (vegeu el capítol El patri-

moni en el marc de les polítiques nacionals). Com a conseqüència d'això, les necessitats computacionals a llarg termini de la cultura i les humanitats superen amb escreix les de les ciències. Així, el desenvolupament de la ciència digital i les xarxes científiques s'ha de complementar amb xarxes per a la cultura digital.

Una de les paradoxes associades a aquests desenvolupaments és l'enorme abisme que hi ha entre la retòrica i la realitat. D'una banda, la retòrica dels venedors d'ordinadors i de TIC ens podria fer creure que les màquines més modernes són més ràpides i tenen molta més memòria del que mai no podríem haver somiat. D'una altra banda, però, la realitat és tan simple com que les màquines més ràpides del món no són capaces, ni de lluny, de fer front als reptes informàtics que plantegen la ciència o la cultura. N'és un exemple el Large Hadron Collider del CERN, però també la radioastronomia, ja que els investigadors només poden utilitzar un 1% de la informació que els arriba de l'espai en temps real pel fet que les connexions informàtiques són encara avui dia massa lentes.⁹ De la mateixa manera, les xarxes culturals només poden compartir menys de l'1% dels materials que tenen disponible a escala local.¹⁰ És sorprenent l'escàs debat que ha suscitat aquest buit entre la retòrica del «tot ja solucionat» i la realitat del «tant per fer».

La idea dels arxius distribuïts, que integra uns quants d'aquests desafiaments, ofereix una solució provisional i, probablement, una altra de duradora. Els debats que van tenir lloc en el marc de MINERVA (Ministerial NETwoRK for Valorising Activities in digitisation)¹¹ i en relació amb la reunió de Lund han posat sobre la taula el problema de la preservació de la memòria digital i han conduït de manera específica al concepte de *memòria digital europea*. Una de les accions importants de MINERVA ha estat la identificació de biblioteques, arxius i altres institucions de la memòria d'àmbit nacional com a centres acreditats de digitalització.¹² Per la seva banda, la xarxa EPOCH promet integrar la recerca en «el processament del patrimoni cultural obert».¹³

El desembre de 2002, en el context de l'E-Culture Net,¹⁴ Christian Lahanier (C2RMF) va proposar «la necessitat d'un sistema europeu de fonts obertes basat en un Centre Europeu de Computació per a Arxiu de Dades» amb l'objectiu de crear «un prototip d'arxiu europeu distribuït del futur», idea que es va desenvolupar i es va impulsar al més alt nivell per la Unesco, on es va convertir en un pla inicial de dotze anys per a un projecte

8. Usos del British National Corpus. Cf. <http://www.natcorp.ox.ac.uk/using/>.

9. Es calcula que necessitarien un rendiment mínim de 60 gigabits per segon per a arribar a una solució pràctica. Consulteu el treball del grup SERENATE per a tenir més informació sobre el tema: <http://www.cordis.lu/ist/rn/serenate.htm>.

10. Sense una connexió de gigabits no és possible intercanviar les col·leccions més voluminoses d'imatges, sense esmentar reconstruccions d'emplaçaments. Per a més detalls sobre experiments interessants duts a terme per d'E-Culture Net amb mapes de 200 GB, podeu consultar: <http://www.eculturenet.org/FP5/publicPDF/deliverable10c.pdf>.

11. Vegeu: <http://www.minervaeurope.org/> (abans: <http://www.minervaeurope.org/publications/globalreporhtml/france-fr.htm>)

12. MINERVA Competence Centres for Digitisation. Vegeu: <http://www.minervaeurope.org/competencecentre.htm>.

13. Sigles d'Excellence in Processing Open Cultural Heritage. Vegeu: <http://www.epoch-net.org/>. Cf. el lloc web de CORDIS a: http://www.cordis.lu/ist/directorate_e/digicult/epoch.htm.

anomenat EU-Unesco Digital Centre of Memory of Culture (DCMC) dins el context dels principals museus i galeries d'art europees.¹⁵ Al Regne Unit, el Joint Information Systems Committee (JISC) treballa per crear un centre de conservació digital (CCD)¹⁶ l'obertura formal del qual és prevista per al quart trimestre de 2004.¹⁷ Mentrestant, el BRICKS IP (Building Resources for Intelligent Cultural-Knowledge Sharing Integrated Project en el VI Programa Marc)¹⁸ està explícitament dissenyat per a «establir els fonaments organitzatius i tecnològics d'una biblioteca digital al nivell d'una memòria digital europea».¹⁹

Hi ha implícites en aquests avenços una sèrie de preguntes crucials sobre els rols i les competències futures de les institucions, on podem distingir dues tendències.²⁰ En primer lloc,²¹ les biblioteques més importants, com ara la Bibliothèque Nationale de França, i institucions com ara el Centre Pompidou (que han establert una comissió mixta per a estudiar el problema), a més de diferents xarxes,²² miren de trobar solucions conjuntes al problema de la preservació digital, sobretot en el cas d'objectes originàriament digitals.²³ En biblioteques com ara la Koninklijke Bibliotheek de la Haia es preveu ampliar el concepte tradicional de biblioteques dipòsit (mitjançant el qual les biblioteques nacionals reben automàticament una còpia gratuïta de cada llibre registrat amb drets d'autor) per a incloure-hi còpies electròniques de tot el que es crea en format digital i també en format analògic. La Moving Images Collection (MIC) és un exemple del que es pot arribar a aconseguir en aquest sentit, ja que es presenta com «el primer catàleg en línia

centralitzat d'imatges cinematogràfiques, de televisió i de vídeo digital seleccionades de biblioteques, arxius nacionals, museus i empreses de radiodifusió que és accessible per a tothom des de la xarxa».²⁴

A més, hi ha la temptació que les principals institucions confiïn en experts acabats d'arribar, com ara ERPANET (Electronic Resource Preservation and Access Network), per a resoldre aquests problemes, i també hi ha la temptació d'externalitzar les seves fonts a proveïdors de serveis d'aplicacions (ASP) i centres de serveis, tal com ho havien previst algunes de les principals empreses d'informàtica i TIC. Així, doncs, es planteja una decisió fonamental per a les pròximes dècades: que les institucions tradicionals de memòria analògica amplïïn el seu camp d'acció i esdevinguin institucions de memòria digital i analògica, o bé que neixi una nova categoria d'institucions de memòria digital. És preferible la primera de les dues opcions, en la nostra opinió.

A primera vista pot semblar que es tracta d'iniciatives confrontades, però en realitat són expressions d'un *Zeitgeist* més ampli que requereix integració. En aquest sentit, els arxius distribuïts que condueixen a un arxiu electrònic europeu distribuït (DEER) ofereixen una visió que integra aquests esforços fragmentats en un pla d'acció coherent, el qual podria adquirir solidesa posteriorment mitjançant el concurs de polítiques nacionals. Un DEER que pot fer accessibles de manera permanent els continguts acumulatius d'aquestes col·leccions (vegeu el capítol La necessitat d'un arxiu europeu electrònic distribuït) i que pot tenir un paper crucial en el futur de l'aprenentatge virtual.²⁵ Això implica un increment destacat en les

14. E-Culture Net Thematic network in FP5. Vegeu: <http://www.eculturenet.org/FP5/>.

15. Aquesta iniciativa va ser la base d'un mòdul d'emmagatzemament emmarcat en el prototip de l'arxiu electrònic europeu distribuït (DEER) d'E-Culture Net que no es va iniciar en la primera ronda de l'FP6.

16. Informe del JISC sobre requisits i viabilitat en la conservació d'impremtes digitals. Vegeu: http://www.jisc.ac.uk/index.cfm?name=funding_7_02.

El Centre de Conservació Digital (DCC) està constituït per la Universitat d'Edimburg (soci principal) i la Universitat de Glasgow, que alberguen el NeSC; l'U-KOLN, a la Universitat de Bath; el Consell de Central Laboratory of the Research Councils (que es fa càrrec dels laboratoris de Rutherford i Daresbury). Vegeu: <http://www.dcc.ac.uk/>.

17. La Digital Preservation Coalition, juntament amb ERPANET, treballa en aquesta proposta. Vegeu: http://www.developmentgateway.org/node/130667/browser/?&page_no=45 [«ERPANET reunirà organitzacions de la memòria (museus, biblioteques i arxius), el sector de les TIC i de programari, institucions de recerca, organismes governamentals (també els municipals), sectors artístics i creatius i sectors comercials (per exemple, el farmacèutic, el petroquímic i el financer). La principal característica d'ERPANET serà la posada en servei d'un centre virtual d'intercanvi d'informació i coneixement sobre els darrers avenços en conservació digital i la transferència d'aquesta competència entre individus i institucions.»]

18. BRICKS. Vegeu: http://eoi.cordis.lu/dsp_details.cfm?ID=32324 i http://www.cordis.lu/ist/directorate_e/digicult/bricks.htm.

19. Projectes com ara el BRICKS reflecteixen la tendència de la comunitat tecnològica a crear programari distribuït i modular en forma d'eines intermediàries (*middleware*) de tecnologia Grid. Cal dir que els precursors d'aquest camp anuncien que fins i tot llenguatges com ara el C++ seran obsolets d'aquí a una dècada. Cf. el treball de Denis Caromel (INRIA), en concret el seu discurs de presentació al REUNA (Santiago de Xile, maig de 2004). Vegeu: <http://www-sop.inria.fr/oasis/personnel/Denis.Caromel/>.

20. Gail M. Hodge, «Digital Preservation. Overview of Current Developments», *Information Services and Use*, volum 22, 2002, p. 73-82. Vegeu: <http://www.arch.usyd.edu.au/~adong/courses/deco3002/assets/hodge-digitalpreservation.pdf>.

21. OCLC Public Affairs Information Service. Cultural Protection, desembre 2002 / gener 2003. Vegeu: <http://www.pais.org/hottopics/2003/DecJan/resources/web.stm>.

22. Com ara l'European Commission on Preservation and Access (<http://www.knaw.nl/ecpa/>) i la International Network for the Conservation of Contemporary Art (INCCA) (<http://www.incca.org/>). Cf. Casus Multimedia - VU 2003 a <http://www.cs.vu.nl/~eliens/onderwijs/multimedia/mmc/incca.html>. Els arxius francesos també han fet la seva proposta sobre el tema. Vegeu: <http://www.archivesdefrance.culture.gouv.fr/fr/archivistique/index.html>.

23. La Comissió Europea va posar en marxa un projecte sobre dipòsits bibliotecaris europeus en xarxa. Vegeu: <http://www.clir.org/pubs/reports/pub116/sec4.html>.

24. Kate Evans-Correia, «Linux powers building of online digital images catalog», *SearchEnterpriseLinux.com*, 5 de setembre de 2003. Vegeu: http://searchenterprise-linux.techtarget.com/originalContent/0,289142,sid39_gci924222,00.html.

25. Cf. el projecte INSPIRAL a: <http://inspiral.cdli.strath.ac.uk/about/about.html>.

connexions d'alta velocitat que ofereixen infraestructures com ara GEANT,²⁶ l'Associació Trans-europea de Recerca i Educació sobre Xarxes (TERENA)²⁷ i les xarxes nacionals d'alta velocitat. S'ha avançat molt des d'una perspectiva general; ara bé, el principal repte de les pròximes dècades serà connectar la darrera milla, el darrer quilòmetre, les darreres cent iardes o, fins i tot, els darrers deu metres que hi hagi entre la xarxa i un edifici o una persona concrets.

Canvi de perspectiva sobre el patrimoni cultural

Un dels motius que han convertit l'emmagatzemament en un tema tan crucial és el continu creixement de l'àmbit del patrimoni cultural digital. Així, els esforços iniciats als anys setanta es van centrar en l'accés remot a referències d'objectes culturals, principalment per mitjà de catàlegs de museus i biblioteques. Durant els anys vuitanta i noranta es va ampliar la demanda per a incloure imatges d'aquells mateixos continguts, és a dir, versions digitals de pintures, textos complets de manuscrits i llibres, monuments, emplaçaments i, en alguns casos, fins i tot ciutats senceres. Malgrat tot això es va continuar prioritzant el patrimoni tangible, la qual cosa als anys noranta va menar la Unesco a subratllar la importància del patrimoni intangible, és a dir, les tradicions orals, la llengua, la música, el ball i els costums.²⁸

Es va començar digitalitzant les expressions culturals com si fossin mers productes o objectes. Aquestes expressions eren producte de teories, algunes de les quals eren estètiques, mentre que altres eren filosòfiques, sociològiques i psicològiques. Al segle XIX, estudiosos com ara Rudolf Eitelberger von Edelberg,²⁹ que va ocupar la primera càtedra d'història de l'art a Viena l'any 1851, van començar a recopilar aquests materials en el seu *Fontes d'història de l'art* (1879-1908),³⁰ esforç que va continuar Julius von Schlosser a *Literatura de l'art*³¹ (1924, 1935, 1985).³² Es tracta de teories principals que van ser complementades per una

literatura secundària destinada a avaluar la importància tant de les teories com de les expressions que les inspiraven i que han esdevingut la literatura de la història de l'art. Un dels desafiaments que es plantegen en les pròximes dècades serà posar aquests materials contextuals a disposició de tothom en format digital i identificar-los amb objectes i expressions culturals. Un altre desafiament, relacionat amb aquest, serà treure a la llum les diferents interpretacions d'aquestes fonts.

Al segle XIX filòsofs neokantians com ara Cohen, de l'escola de Marburg, pensaven que la teoria derivada de l'esperit dels temps (*Zeitgeist*) determinava la visió del món (*Weltanschauung*), la qual al seu torn propiciava expressions culturals i d'altres tipus. Aquesta idea va inspirar el treball d'Ernst Cassirer, Erwin Panofsky i l'escola de Warburg.³³ Aby Warburg (1866-1929), primer a Hamburg i després a Londres, es va proposar complementar les seccions de «Paraules» i «Imatges» de la seva biblioteca amb seccions d'«Orientació» (religió, ciència, filosofia) i «Acció» (història política i cultural).³⁴

Més d'un segle d'erudició ha revelat un panorama cada cop més complex i matisat quant a les relacions entre teoria, expressió i consciència. El desenvolupament de la perspectiva renaixentista, considerada per alguns la invenció més important de la cultura occidental, ofereix un cas interessant. A partir de 1280 i fins a començament del segle XV, van sorgir de manera gradual exemples empírics d'efectes tridimensionals de l'espai. Així, la primera demostració que va fer Brunelleschi dels principis de la perspectiva (al voltant de 1418-1424) va precedir el primer tractat sobre la perspectiva, escrit per Alberti l'any 1434. Tot i que Vasari ja coneixia la pràctica i la teoria de la perspectiva, no va arribar a esmentar cap manuscrit o edició sobre el tema. Es pot dir, en poques paraules, que no hi ha va haver cap coneixement escrit sobre la perspectiva en forma de bibliografia durant els primers dos segles de la seva existència.

Va ser Lomazzo qui, l'any 1590 i amb set obres, va obrir la via del coneixement d'aquests textos en forma de bibliografies sobre la perspectiva, un coneixement que va avançar lentament al llarg dels segles posteriors.³⁵ D'altra banda, el coneixement dels vin-

26. GEANT. Vegeu: <http://www.dante.net/geant/about-geant.html>.

27. TERENA. Vegeu: <http://www.terena.nl/>.

28. Patrimoni intangible de la Unesco. Vegeu: http://www.unesco.org/culture/heritage/intangible/html_eng/index_en.shtml.

29. Es poden consultar biografies breus de Rudolph Eitelberger a <http://www.lib.duke.edu/lilly/artlibry/dah/eitelberger.htm> i a [http://www.stadtbibliothek.wien.at/sammlungen/handschriften/nachlass-verzeichnis/e/eitelberger-rudolf-de.htm](http://www.stadtbibliothek.wien.at/ma09/cgi-bin/embed-wo.pl?lang=-de&l=4&doc=http://www.stadtbibliothek.wien.at/sammlungen/handschriften/nachlass-verzeichnis/e/eitelberger-rudolf-de.htm).

30. El títol original diu: *Quellenschriften für Kunstgeschichte und Kunsttechnik des Mittelalters und der Neuzeit*.

31. *Die Kunstillustration*, Viena, Schroll, 1924.

32. Per a disposar d'una llista de recursos bàsics de la història de l'art conservats al campus de Chapel Hill de la UNC, vegeu: http://www.lib.unc.edu/art/graduate/essential_resources.html.

33. Cf. l'article de l'autor «Panofsky's Perspective: a Half Century Later», *Atti del convegno internazionale di studi: la prospettiva rinascimentale*, Milà 1977, ed. Marisa Dalai-Emiliani (Florència: Centro Di, 1980), p. 565-584. Una altra anàlisi de les tendències recents es pot trobar en l'article (també de l'autor) «Learning and Communication with Old and New Media», *Unesco Conference: Das Verbindende der Kulturen. SEKTION: Integrale, lebendiges, gemeinsames Lernen, Orientierungs- und Sinnfragen, Mehrsprachigkeit und Kulturnavigation*, Viena, Desembre 2003, 2004 (en premsa).

34. Sistema de classificació de la biblioteca de l'Institut Warburg. Vegeu: <http://www.sas.ac.uk/warburg/mnemosyne/SUBJECTS.htm>.

35. Cf. el títol d'anteriors bibliografies en la bibliografia sobre l'autor que es pot trobar a <http://mmilinux.unimaas.nl/sums/develop/>; cal posar-hi *sums* com a nom d'usuari i *summa* com a paraula de pas.

cles entre teoria i pràctica no va esdevenir un objecte formal d'estudi fins a la segona meitat del segle XIX, amb més estudis durant el segle XX sobre el tema que en els quatre primers segles de la seva existència. Dit d'una altra manera, si la perspectiva es pot considerar un cas típic, les equacions de cosmovisió, teoria, pràctica i consciència que van adoptar els teòrics i historiadors de l'art alemanys dels segles XIX i XX van ser, a tot estirar, enganxoses.

L'àmbit de la cultura digital, doncs, és molt més que les expressions culturals tangibles i intangibles. Com ja va fer notar Ernst Cassirer a *La lògica de les ciències culturals* (1942), implica mite, llengua, art i coneixement.³⁶ Com es relacionen exactament, continua essent un misteri. Per això, un dels principals desafiaments a què ha de fer front la cultura digital en la pròxima generació és tornar a examinar les proves d'una manera més sistemàtica, amb l'objectiu d'avaluar novament les complexes interaccions entre teoria i pràctica en les expressions culturals.

Amb relació a aquesta necessitat de tornar a contextualitzar les expressions culturals, cada cop és més palès el domini de la informació arquitectònica i espacial, i també la fascinació que provoca. En aquest sentit, el projecte NUME (Nuovo Museo Elettronico) fa evidents les possibilitats de mostrar la transformació d'una ciutat com Bolonya al llarg del mil·lenni. La mostra Terravision, a càrrec d'Art+Com (1994),³⁷ i el projecte SANTI (Sistema Avanzado de Navegación sobre Terrenos Interactivo) de 1999³⁸ han demostrat com es pot relacionar un sistema d'aquest tipus amb l'entorn i fer-ho a diverses escales, incloent-hi imatges per satèl·lit procedents de l'espai. També cal relacionar amb aquests intents de reconstruir l'entorn físic un nombre de projectes cada cop més gran que intenten reconstruir processos tecnològics (com ara la producció de seda a Bolonya,³⁹ d'oli a Andalusia o de coure a la famosa mina de Falun).⁴⁰ A Itàlia s'utilitza actualment una reconstrucció de l'antiga ciutat de Pompeia per a simular teories sobre l'economia i la sociologia del primer segle de la nostra era.

Les novetats recents en els sistemes de navegació i de mobilitat informada per a cotxes que ha presentat Navteq⁴¹ ofereixen encara més possibilitats. Ja es poden consultar mapes complets de carreteres de tot Europa a escales de 10 i 50 metres i, fins i tot, en perspectives aèries. Gràcies a aquests mapes és possible pla-

nejar els viatges sabent quines rutes seran més ràpides o agradables, i a més faciliten informació sobre benzineres i hospitals, un aspecte que es podria desenvolupar fàcilment per a incloure els emplaçaments culturals.

Si tinguéssim prou memòria RAM i una connexió d'alta velocitat, no costaria gaire imaginar com es pot vincular aquest sistema als plantejaments que s'exploren en Terravision, SANTI i NUME. Segons això, aquests viatges virtuals es podrien completar amb visites per satèl·lit i visites a museus virtuals i a altres institucions de la memòria. A més de l'interès que susciten per als conductors, aquests sistemes podrien facilitar als estudiants noves maneres d'estudiar geografia mitjançant visites virtuals a seqüències determinades de ciutats i llocs. A més, es podria fer servir l'enfocament geogràfic per a ampliar la imatge d'una ciutat, d'un museu, de les seves parets i d'un quadre concret, i després canviar sense problemes a una biblioteca per a obtenir més informació i ampliar coneixements sobre el quadre, l'escultura o qualsevol altre artefacte cultural.

Turisme

Aquest sistema també ajudaria a planejar els viatges de maneres diferents. De fet, els avenços en sistemes d'informació geogràfica (SIG, o GIS en anglès) i sistemes de posicionament geogràfic (SPG, o GPS en anglès) tenen implicacions evidents en el turisme, que actualment representa el 12% del producte interior brut (PIB) mundial i és la font d'ingressos individual més important dels països que formen el G7.⁴² Hypercarta,⁴³ un sistema patrocinat pel Ministeri de Cultura francès,⁴⁴ ja ha obert el camí a totes aquestes possibilitats (vegeu la figura 1). No cal dir que en l'àmbit del turisme s'han posat en marxa un bon nombre de projectes relacionats amb les TI i les TIC. El que destaca del cas francès, però, és el fet que connecta els mètodes de recollida i reserva amb els materials que generen valor afegit («valoració», segons la terminologia del MINERVA en contextos en què una generació anterior hauria parlat de notes, comentaris i reconstruccions) com a part d'un únic sistema turístic. Una visió que permet la gratuïtat gairebé absoluta de l'accés al patrimoni cultural alhora que estimula l'activitat turística amb importants conseqüències econòmiques.

36. Ernst Cassirer, *The Logic of the Cultural Sciences*, New Haven: Yale University Press, 2000, p. 25. Traducció de l'alemany: «Zur Logik der Kulturwissenschaften», *Göteborgs Hogskolas Anskrift*, 1942.

37. ART+COM. Consulteu els apartats «Projekte» i «Terravision» a <http://www.artcom.de/>.

38. VideLAB. Consulteu l'apartat «Representación del Territorio» i, dins d'aquest, l'espai «SANTI», a: <http://videalab.uoc.es/>.

39. Patrizia Coluccia, Francesca Garofalo, Maria Chiara Liguori, Silvia Monfardini and Francesco Serafini, «A Survey of Virtual Reality in the VIS.I.T. Theatre: from Research to Divulgation», *Cultivate Interactive*, octubre de 2001. Vegeu: <http://www.cultivate-int.org/issue5/cineca/>.

40. Center for Digital Interpretation, Falun, Suècia. Vegeu: <http://www.cdsweden.com/eng/projekt/index.html>.

41. Navteq. Vegeu: <http://www.navteq.com>.

42. El turisme representa avui dia més del 12% de l'economia mundial. Consulteu l'apartat (a sota) «XTravel & Tourism Key Facts and Figures» a: <http://www.tours.com/travelstats.php>.

43. Hypercarta. Un support cartographique 2D/3D. Vegeu: http://www.cetir.net/image/plaquette/hypercarta_01.pdf.

44. Système d'Informations Touristiques Géolocalisées pour l'Internet Fixe et Mobile. Vegeu: http://www.cetir.net/prog_r&d/hypercarta/hypercarta.htm.

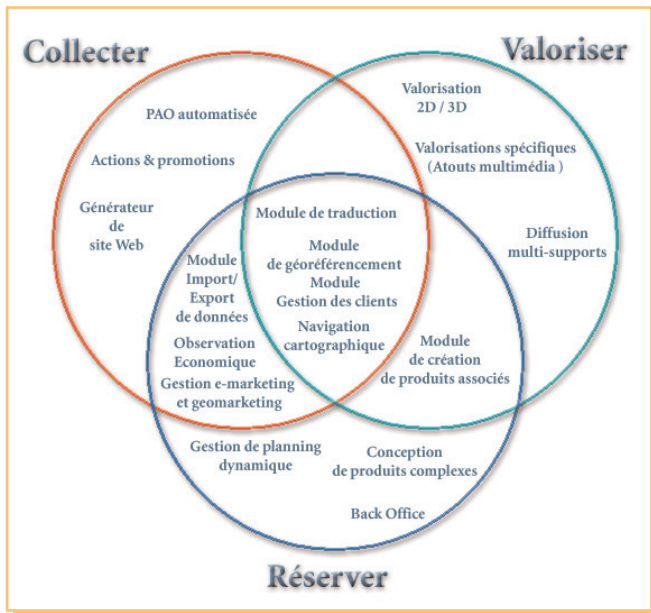

Figura 1. Plantejament global del sistema francès Hypercarta, que relaciona els materials que aporten valor afegit i els mètodes de recollida i reserva com a part d'un únic sistema turístic.⁴⁵

Un dels reptes de la pròxima dècada serà la integració d'aquestes solucions nacionals en un sistema europeu –i universal en darrer terme– que ens permeti moure'ns sense problemes entre països i llengües diferents. L'adveniment l'any 2008 de GALILEO, el sistema europeu de posicionament global per satèl·lit, implicarà noves possibilitats que ja s'estudien actualment.⁴⁶ El pas següent consistirà a desenvolupar el sistema del NUME, a fi que es pugui complementar la navegació espacial amb la navegació en el temps. Acabarem desitjant reconstruccions no sols de jaciments arqueològics, sinó també d'edificis –com ara temples, esglésies i ajuntaments–, en les quals puguem resseguir l'evolució dels seus interiors al llarg dels segles i veure com els diversos períodes temporals –romànic, gòtic, Renaixement i Barroc– van imposar la seva empremta tant a l'interior com a l'exterior.

El Centre Italià de Supercomputació (CINECA), en col·laboració amb la televisió pública del país, la RAI, ja ha demostrat que es pot estendre la idea d'*habitacions blaves* a aquestes reconstruccions virtuals de jaciments arqueològics.⁴⁷ Si les connexions d'alta velocitat que preveu GEANT i les xarxes informàtiques evolucionen d'acord amb les previsions, aquesta idea es podria esten-

dre a les aules i fer possible que, en lloc de limitar-se a aprendre sobre jaciments com ara Pompeia, professors i alumnes poguessin situar-se ells mateixos en reconstruccions virtuals d'aquests jaciments i comparar les ruïnes actuals amb les diverses opcions de reconstrucció proposades.

En relació amb tot això, també ens agradaria veure les interpretacions que els erudits de diferents països han fet sobre els mateixos monuments i emplaçaments d'acord amb la seva escola de pensament. Així, mentre que al segle XIX pensadors com Ranke creien que el seu objectiu era reconstruir la història tal com era (*wie es eigentlich gewesen*) i els de final del segle XX es queixaven que tota reconstrucció objectiva era impossible, l'objectiu dels historiadors del segle XXI podria ser cada cop més representar imparcialment i sistemàticament les diverses –i sovint contradictòries– interpretacions d'edificis, monuments o emplaçaments determinats (vegeu «Coneixement dinàmic» al capítol Cultura, coneixement i erudició).

La necessitat de noves metodologies i xarxes permanents

El món de la lletra impresa té un seguit de mètodes i procediments per a garantir la qualitat i fiabilitat d'un article o un llibre, per exemple les notes a peu de pàgina, les bibliografies o l'avaluació d'experts. Per contra, el món digital no disposa d'aquests mètodes tan clarament articulats: tenim moltes reconstruccions, però cap marc que permeti comparar-les i cap mètode que ajudi a determinar quin exemple és millor que l'altre. E-Culture Net ja va posar sobre la taula alguns dels problemes que es plantejaven en aquest àmbit, i que sorgeixen com un enorme repte per a les pròximes dècades.

També aquí hem de parlar de problemes institucionals i d'organització. A Europa els problemes de caire tecnològic s'aborden normalment amb programes marc (PM5, PM6, etc.), uns programes que es desenvolupen al llarg de cinc anys i que acostumen a generar projectes d'un a quatre anys de durada. La idea de la UE és obtenir un producte que generi prou diners perquè el projecte es pugui autofinançar. En el cas de les innovacions tecnològiques, es tracta d'una condició indispensable per a garantir una verificació de la realitat; en el de xarxes relacionades amb la consecució d'acords sobre nous mètodes, aquesta perspectiva és insuficient. No sempre la millor manera és la que resulta més atractiva des del punt de vista econòmic –és a dir, la més barata–, ni tampoc ho és sempre la més cara.

45. Sistema Hypercarta. Vegeu: <http://www.franck.michaux.net/>. Per a copsar de quina manera encaixa en la política nacional francesa, vegeu l'informe francès sobre el MINERVA a: <http://www.minervaeurope.org/publications/globalreport/globalrephm02/france-e.htm>.

46. Per a una introducció del GALILEO, vegeu: http://europa.eu.int/comm/dgs/energy_transport/galileo/index_en.htm. Per a aplicacions en el mercat de l'oci, vegeu: http://europa.eu.int/comm/dgs/energy_transport/galileo/applications/leisure_en.htm. Cf. també la xarxa d'excel·lència EPISTAGE i el projecte integral SCIGAL a: http://eoi.cordis.lu/dsp_details.cfm?ID=36245.

47. CINECA Vis.I.T. RVM4Vset. Vegeu: <http://www.cineca.it/HPSsystems/Vis.I.T/Researches/rvm4vset.html>.

D'altra banda, els problemes metodològics esmentats més amunt no es poden solucionar en aquests marcs temporals. Per a assegurar-se'n, hi ha la possibilitat d'aportar una solució provisional dins el marc temporal d'un projecte amb els coneguts paquets de treball. Cal, però, una comunitat d'erudits petita i prou ben avinguda per a compartir treballs en curs i notes, i elaborar mètodes crítics conjuntament. Per a aconseguir-ho, és necessària una xarxa fidedigna, permanent i d'alta velocitat, a més d'un finançament que, encara que modest, ha de ser continu.

El patrimoni en el marc de les polítiques nacionals

Com a mínim des del Renaixement, tant els governants com els polítics han reconegut que les col·leccions d'objectes culturals signifiquen molt més que mers objectes de prestigi. A les acaballes del segle XVII, Lluís XIV va demostrar que Versalles podia ajudar a perfilar les polítiques culturals i influir en les polítiques d'altres esferes. Així, Versalles va esdevenir no sols un edifici imitat en còpies directes, com ara Salzdahlum,⁴⁸ i en adaptacions com les de Schönbrunn i Charlottenburg: Jacob Burckhardt, en el seu clàssic *La civilització del Renaixement*, va considerar aquesta tradició artística una via d'enfortiment de l'Estat alhora que veia l'Estat com a obra d'art.⁴⁹

En dates més recents, els països utilitzen els seus instituts de cultura (per exemple, l'Istituto Italiano di Cultura,⁵⁰ el British Council⁵¹ o el Goethe Institut⁵²) per a reflectir i divulgar la seva cultura en format digital. Tot i que hi ha el perill que aquests organismes esdevinguin focus d'una nova ona d'imperialisme cultural, val a dir que proposen un repte més clar: el de compartir les fites nacionals alhora que es reconeix la interrelació i interdependència de totes les cultures. Les polítiques nacionals coordinades, tal com recullen MINERVA i altres projectes semblants, poden garantir que els esforços de cada país es relacionin i comparin amb els d'altres països amb l'objectiu d'augmentar la comprensió i l'estima mútues. L'European Heritage Network (HEREIN),⁵³ pertanyent al Consell d'Europa, i la creació del Portal Cultural Europeu per part de la Direcció General d'Ensenyament i Cultura de la UE, són iniciatives útils en aquest sentit.⁵⁴ Encara es troba a faltar, doncs,

una xarxa permanent que connecti les institucions de la memòria i les de caire educatiu perquè comparteixin continguts i desenvolupin nous mètodes crítics, tal com preveu E-Culture Net. A més a més, cal no oblidar el repte que suposa crear alguna cosa més que portals i centres dedicats únicament a la divulgació dels valors occidentals: els centres han d'aprendre també a conèixer les cultures dels països on estan situats.

Vincles entre expressions nacionals, regionals i locals

Al segle XIX, l'aparició dels governs nacionals va comportar una major atenció a les cultures nacionals, sovint en detriment, o fins i tot exclusió, de cultures regionals o locals. Una excepció important va ser Alemanya, on es va deixar la cultura en mans de cada estat (*Land*). La creació de la Comissió Europea va fer que aquests problemes fossin tractats a un altre nivell, i d'aquesta manera es va acordar una «solució» inicial en forma de *principi de subsidiarietat*.

En les darreres dècades hem vist una lenta transformació d'aquest plantejament. Tot i que el principi de no-interferència amb les cultures locals i regionals és intocable, cada cop més es veu amb preocupació el fet que la Comissió representi només les tendències nacional i internacional, i la possibilitat que, en conseqüència, els valors inherents a les dimensions local i regional es deixin de banda o, simplement, s'oblidin. Aquesta situació ha donat lloc a una nova visió de la unitat de les diversitats (seguint Ruffolo).⁵⁵

En paral·lel amb aquest problema polític d'accés als nivells local, regional i nacional, cal fer notar igualment problemes d'accés molt pràctics. El punt de vista dominant al segle XIX era la imposició d'una norma única, un tipus de visió centralitzada que, malgrat el seu teòric atractiu, passava per alt la resistència natural dels grups locals i regionals davant la imposició externa de sistemes nacionals i internacionals en les seves col·leccions.

La conseqüència de tot plegat és una política incipient d'acceptació dels sistemes de variants locals i regionals i la creació de mètodes de connexió i assignació a col·leccions nacionals i internacionals. Una de les estratègies ve determinada pel nou protocol DACO (Digital Autonomous Cultural Object),⁵⁶ i una altra per

48. Salzdahlum. Vegeu: <http://salzdahlum.com/Geschichte/Uebersicht/content/>.

49. *La civilització del Renaixement a Itàlia*, per Jacob Burckhardt. Vegeu: <http://www.boisestate.edu/courses/hy309/docs/burckhardt/burckhardt.html>

50. Cf. Italian Culture on the Net (ICON) a: <http://www.italicon.it/>.

51. British Council. Vegeu: <http://www.britishcouncil.org/>.

52. Goethe Institut. Vegeu: <http://www.goethe.de/>.

53. European Heritage Network (HEREIN). Vegeu: [http://www.coe.int/T/E/Cultural_Co-operation/Heritage/European_Heritage_Network_\(HEREIN\)/](http://www.coe.int/T/E/Cultural_Co-operation/Heritage/European_Heritage_Network_(HEREIN)/).

54. Portal Cultural Europeu. Vegeu: http://europa.eu.int/comm/culture/index_en.htm.

55. Giorgio Ruffolo, *The Unity of Diversities - Cultural Co-operation in the European Union*. Editat pel grup parlamentari del PSE, Parlament Europeu, Florència, Angelo Pontecorvoli Editore, 2001, 112 p., ISBN 88 85207 94 4.

56. Suzanne Keene i Francesca Monti, d'E-Culture Net. WP6. Foundation for a Distributed European Electronic Resource (DEER). Vegeu: <http://www.eculture-net.org/FP5/publicPDF/deliverable11b.pdf>.

l'ACE (Autonomous Content Entities).⁵⁷ L'objectiu és senzill: en comptes d'intentar substituir la diversitat local i regional, el que cal és fer-la accessible de manera que al final tinguem no sols versions nacionals i internacionals, sinó també versions locals i regionals d'històries narrades i històries esdevingudes.

Als segles XIX i XX es va donar encertadament una importància especial a les llistes oficials d'encapçalaments per als noms propis. Fent servir catàlegs de fitxes escrites a mà i, posteriorment, mecanografiades implicava que totes les referències a una persona concreta havien d'estar redactades seguint una norma estàndard. Així, les versions alternatives del *vegeu també* obligaven a remetre's a diferents llocs en un catàleg de gran volum, un problema que s'ha resolt amb els mitjans electrònics. Es poden afegir tantes variants locals i regionals d'un nom com es vulgui, sempre que hi hagi una versió inequívoca acceptada on es puguin ancorar les altres. És un desafiament que va més enllà de l'ortografia habitual d'una llengua i que adopta un caire multilingüe. Per exemple, amb una base de dades degudament estructurada, algú de nacionalitat francesa pot escriure la ciutat de *Liège*, si és d'origen flamenc escriurà *Luik* i si la nacionalitat és l'alemanya optarà per *Lüttich*: tots voldran obtenir informació relativa a la mateixa ciutat belga. Es tracta d'un sistema que es pot estendre més enllà de les llengües i incloure els dialectes.

Ara bé, aquestes equivalències tan completes acostumen a ser més l'excepció que no pas la regla. En els principals idiomes, fins i tot els mots que semblen idèntics –com ara *cultura* i *civilització*– presenten connotacions diferents en anglès, francès, alemany i altres llengües. Novament, doncs, el repte que es planteja és connectar i assignar significats amb l'objectiu de conservar-ne intactes les diferències històriques i culturals, i no intentar imposar un patró uniforme de traducció que n'amenaci o en destrueixi completament la diversitat cultural.

El consorci Accés Multilingue au Patrimoine (AMP) ja ha percebut aquest desafiament.⁵⁸ Així, la pròxima dècada plantejarà el repte de cercar un context més ampli per mitjà del qual el que va començar com un projecte preliminar a França s'acabi estenent a tot Europa i, d'alguna manera, esdevingui una iniciativa d'àmbit internacional. Es podrien cercar solucions com ara una forma permanent d'E-Culture Net que inclogui el consorci AMP i es planegi el DEER com a objectiu pràctic. En aquest sentit es preveu con-

vertir l'E-Culture Net en la Universitat Europea de la Cultura, una nova institució que estarà situada en diferents campus: Berlín (estètica), Florència (humanitats), Madrid (llengües i literatura) i París (filosofia i Internet). Aquesta iniciativa podria significar el punt de partida d'una estructura de caràcter més permanent destinada a explorar i fomentar la diversitat cultural europea.

Cultura, coneixement i erudició

Aquests avenços porten implícit un canvi subtil però fonamental en relació amb el paper de les denominacions i els estàndards. Generalment, els sistemes bibliotecaris registren el títol estandarditzat d'un llibre i els catàlegs de biblioteca reflecteixen totes les variants del títol en diferents idiomes. Així, per exemple, en el National Union Catalogue els registres multilingües d'un mateix títol es troben normalment al llarg de moltes pàgines i barrejats amb altres títols. En llistes electròniques, el títol estandarditzat pot servir de pont entre les diverses variants, ja que permet consultar tots els títols en un idioma o en més d'un sense distracció d'una llengua en concret.⁵⁹

A primera vista, aquest canvi podria semblar un nou triomf del relativisme, en el qual es deixa de banda la veritat. Tanmateix, una reflexió més profunda revela una major complexitat. En comptes de discutir quina forma comuna s'accepta com a autoritat absoluta, es pot acceptar aquesta forma comuna com a autoritat operativa i utilitzar altres variants documentades com a mitjans alternatius per a assolir aquesta forma comuna. La veritat i la precisió són d'una importància cabdal a l'hora de reflectir únicament variants documentades.

Si partim d'una perspectiva històrica més àmplia, cal dir que els principals avenços en les formes erudites⁶⁰ mostren un ritme més lent del que es podria esperar. L'arribada de la impremta de la mà de Gutenberg (al voltant de l'any 1454) va afectar de manera gairebé exclusiva la literatura primària. De fet, hem de remuntar-nos fins a mitjan segle XVII per a constatar l'aparició de les publicacions secundàries, amb obres com ara el *Journal des Savants* (1665),⁶¹ i no va ser fins a les acaballes del XIX, amb les iniciatives d'Otlet i Lafontaine,⁶² que es van fer realitat les bibliografies internacionals d'aquestes publicacions.

57. ACEMEDIA (FP6 projecte 001765). Cf. l'informe d'avaluació resumit de la IST, p. 165, a: <http://www.eculturenet.org/internal/evalreport.pdf>.

58. Cf. Ministeri de Cultura francès, l'apartat «Revue et Lettres» d'«Actualités». Vegeu: http://www.culture.gouv.fr/culture/mrt/numerisation/fr/f_01.htm#Autres.

59. Mentrestant sorgeixen projectes interessants en biblioteconomia en els quals les relacions bibliogràfiques i els registres d'accés comencen a substituir les llistes oficials d'encapçalaments. Cf. Sherry Vellucci, «Bibliographic Relationships», *International Conference on the Principles and Future Development of AACR*, Toronto, 25-27 d'octubre de 1997. Vegeu: http://collection.nlc-bnc.ca/100/200/300/jsc_aacr/bib_rel/r-bibrel.pdf.

60. Per a aprofundir en aquest tema, es pot consultar al web <http://www.mmi.unimaas.nl/people/Veltman/publications.htm> l'article de l'autor: «Four Ways that Digital Communications are Transforming Scholarship: Sources, Names, Claims and Scope», treball inèdit, Maastricht, 2002.

61. Vegeu: <http://classes.bnf.fr/dossitsm/gc189-35.htm>; cf. el *Göttingische Gelehrten Anzeigen* (GGA), 1739-1892. Vegeu també: http://gdz.sub.uni-goettingen.de/de-old/projects/gga/gga_de.html.

62. Mundaneum. Vegeu: <http://www.mundaneum.be/content/mundaneum/qqsots.html>.

Avui dia, moltes obres de referència i catàlegs de publicacions primàries i secundàries –com ara ressenyes, resums i índexs de citacions– es poden consultar en format electrònic. Tanmateix, es troba a faltar encara una correlació sistemàtica d'aquests recursos. Projectes europeus com l'IMASS⁶³ han començat a explorar de quina manera es poden abordar aquests desafiaments –que seran més urgents en les pròximes dècades– partint del concepte de sales de referència virtuals. Com a conseqüència, l'accés a cada autor hauria de proporcionar una perspectiva general de les seves publicacions primàries i de les publicacions secundàries que hi facin referència, a més de les ressenyes, resums i citacions que hi estiguin relacionats.

Des d'aquesta perspectiva històrica més àmplia que hem esmentat, val a dir que els mitjans electrònics condueixen a una necessitat de diferenciar encara més les nostres nocions de publicació secundària. Les propostes que va fer la nova crítica (Leavis, Empson, etc.) a final del segle XX es van centrar en l'anàlisi de les capes textuais sense tenir en compte la resta d'aspectes (anàlisi internes). Altres corrents es van interessar per l'estudi comparatiu entre els textos, que menava a formes inèdites d'estudis multidisciplinaris, interdisciplinaris i transdisciplinaris (anàlisi externes). Mentrestant, a partir dels anys cinquanta del segle XIX irrompé un tercer grup que va fer evolucionar la restauració i la conservació des de supòsits generals i les va convertir en disciplines de nou encuny. Finalment, la noció de *reconstruccions*, que va esdevenir una activitat conscient en el context renaixentista del segle XV, ha rebut un gran impuls amb l'aparició del disseny per ordinador (CAD) i els programes de realitat virtual. Tots podem reconèixer aquestes diferències entre anàlisi internes, anàlisi externes, restauracions i reconstruccions, i tanmateix no es reflecteixen encara en la nostra manera d'organitzar les prestatgeries o en els sistemes electrònics de recuperació que fem servir. Arribar-hi és un dels reptes més destacats que tenim plantejats en les pròximes dècades.

El coneixement dinàmic

Tal com ja va assenyalar McLuhan fa temps, hi ha un perill d'acostar-se al passat a través d'un mirall retrovisor, de manera que hom coarta les possibilitats d'un nou mitjà aplicant-hi les limitacions del mitjà que l'ha precedit. Per això, en les dècades anteriors molts dels primers experiments de cultura digital no van servir per a res més que per a oferir en format digital les limitacions ja presents en els mètodes analògics anteriors. En aquest sen-

tit, la cultura analògica impresa exigia la presentació del coneixement en un format estàtic i lineal, la qual cosa feia que es tendís a registrar únicament l'estat del coneixement adscrit a un moment temporal concret. Segons això, una llista d'obres de Rembrandt feta l'any 1650 era diferent de les llistes que es podien fer en 1750, 1850 o 1950. Qualsevol llista de pintures, dibuixos, manuscrits o llibres –de fet, qualsevol llista de produccions culturals i artístiques– estava subjecta a la mateixa limitació: eren instantànies de coneixement congelades de manera eficaç en un moment determinat del temps, que acostumaven a reflectir també les interpretacions personals d'un individu concret.

La cultura digital no té per què presentar aquestes limitacions.⁶⁴ Atès que els registres digitals poden adoptar la forma de bases de dades, hi ha la possibilitat d'integrar diverses llistes i interpretacions en llistes dinàmiques que permetin observar com han canviat al llarg del temps les obres de Rembrandt (pintades per ell o atribuïdes a ell) o d'altres artistes. Es tracta d'un avenç que porta implícites noves possibilitats per a l'estudi dels canvis espacials i temporals en el pensament erudit. Així, mentre que la cultura impresa prioritzava una interpretació i n'excloïa generalment la resta, la cultura digital permet nous estudis d'interpretacions múltiples i una nova comprensió dels canvis inherents a aquestes interpretacions al llarg del temps. En comptes de lamentar les moltes interpretacions a què dóna lloc un text, ara podem treure a la llum aquestes interpretacions alternatives en un primer pas cap a una nova síntesi.

Pel que fa a la cronologia temporal, val a dir que ja disposem de diversos programes informàtics que tradueixen els calendaris jueu, àrab i xinès als de tradició cristiana (el julià i el gregorià). Seran necessàries noves integracions perquè aquestes traduccions esdevinguin una funció bàsica de qualsevol recerca.

En el cas de la cartografia, les noves tecnologies poden fer molt més que donar accés als mapes més recents, com s'ha indicat més amunt: ens poden ajudar a visualitzar els canvis que experimenten les fronteres nacionals amb el temps. Per exemple, l'evolució de Polònia, que va passar de ser un país petit l'any 1000 a convertir-se en l'estat més extens d'Europa l'any 1440, i a recuperar de nou, posteriorment, unes fronteres més reduïdes. Finalment, les noves tecnologies poden anar molt més enllà i mostrar-nos les divergències entre els mapes de Polònia elaborats al país mateix i els mapes elaborats a Rússia o a Alemanya, un aspecte que, no cal dir-ho, és perfectament aplicable a totes les zones del món.

En els primers temps del text electrònic, les llistes i les bases de dades representaven categories totalment diferents. L'arribada de l'SGML (Standard Generalised Markup Language)⁶⁵ va

63. Projecte I-Mass. Vegeu: <http://www.i-massweb.org/>.

64. Per a una anàlisi més profunda d'aquest tema, vegeu l'article de l'autor: «Cultural and Historical Meta-data: MEMECS (Metadonnées et Mémoire Collective Systématique)», *WWW9*, Amsterdam, 2000 (en premsa), p. 1-13. Es va publicar en format electrònic amb la referència: «Cultural and Historical Meta-data, MEMECS (Metadonnées et Mémoire Collective Systématique)», *Cultivate Interactive*, núm. 1, juliol de 2000. Vegeu: <http://www.cultivate-int.org/issue1/memecs/>.

65. OASIS. «SGML: General Introductions and Overviews». Vegeu: <http://www.oasis-open.org/cover/general.html>.

introduir la distinció entre la codificació dels textos i la manera en què aquests mateixos textos es mostraven, la qual cosa va establir noves connexions entre les categories textuais, de llistes i de bases de dades, malgrat que encara resultava difícil integrar-les. L'aparició de l'XML (eXtensible Markup Language) soluciona bona part d'aquestes dificultats anteriors i permet que els textos funcionin cada cop més com si fossin bases de dades en les quals es poden fer cerques a partir de criteris molt diversos. Una realitat que de manera implícita obre moltes possibilitats desconegudes fins al moment en la gestió del coneixement des d'un punt de vista dinàmic. De fet, amb el desenvolupament dels mètodes científics –i de coneixement– de visualització, augmenten les possibilitats de preveure com el contingut dels directoris –els quals, quan eren en format imprès, eren alfabètics, cronològics o geogràfics– serà accessible de manera intercanviable en diversos formats, a més de gràfics i altres modes de visualització. Reptes com aquests haurien d'ajudar a conformar un web semàntic. Ens hem de poder moure sense problemes entre mètodes d'exposició diversos i nivells diferents de coneixement, a més de navegar entre significats i, fins i tot, tipus de coneixement variats.

Propostes europees sobre la propietat intel·lectual

Europa va ser pionera en l'establiment de principis per a la propietat intel·lectual en forma de *copyright*, patents i altres contractes i convencions legals que anaven adreçats a protegir els drets dels autors, els artistes i altres creadors. Tot i això, un dels secrets de la creativitat europea rau en el fet de no voler protegir-ho tot, un aspecte que la diferencia de països com els Estats Units, on ara és habitual registrar els drets de les imatges d'actors famosos i també qualsevol acció possible d'actors virtuals, que simulen els temes i les accions d'un actor. Iniciatives com aquesta haurien fet del tot impossibles moltes fites del Renaixement.

A Europa es registren els drets d'autor de textos complets amb l'objectiu d'evitar el plagi, però es permeten, i fins i tot es fomenten, les citacions en forma de referències. De fet, aquesta pràctica ha conformat un dels secrets de la creativitat europea. Tot i que estan registrats els drets de reproducció de la Bíblia, les *Metamorfosis* d'Ovidi i altres clàssics, no passa el mateix amb les seves històries, els temes i els personatges principals. Aquesta llibertat ha inspirat una part important de les expressions artístiques i culturals que han tingut lloc des del Renaixement, i també una veritable plèthora de citacions, referències i al·lusions, no solament relatives

a fragments textuais, sinó també a temes, imatges, figures, motius, símbols, emblemes i altres expressions visuals.

Paradoxalment, tot i que els índexs de citacions han marcat la pauta en les dècades passades, resulta sorprenent que no hagin sorgit encara índexs de citacions retrospectius. En aquest sentit, l'intent d'institucions com el Warburg Institute de traçar la continuïtat d'imatges seguint l'herència de símbols de l'antiguitat (*das Nachleben der Antike*) no s'ha continuat de manera sistemàtica. Si mai s'arribés a tirar endavant un repertori com aquest, podria servir com a control de plagis i com a catàleg d'estímul per a la nova creativitat. A més, si es deixessin de banda les còpies senzilles, es podrien utilitzar exemples del passat com a incentiu per a noves expressions: allò vell com a trampolí d'allò nou, i no un territori on res és tan vell com allò nou. Les fonts obertes es revelen com una alternativa més que barata: ofereixen noves dimensions per a l'intercanvi mitjançant una teoria oberta⁶⁶ i potser, fins i tot, un disseny obert.

Nous models globals de cultura

Des de l'època dels grans descobriments, al segle XV, s'ha considerat de manera implícita que les respostes provinents d'Europa eren aplicables a altres països. D'altra banda, als segles XVIII i XIX, amb l'arribada del colonialisme i l'imperialisme, es va estendre la idea implícita, i en algunes ocasions explícita, que els models europeus eren vàlids arreu.

Alguns crítics com Said⁶⁷ i defensors del postcolonialisme⁶⁸ han destacat de manera encertada i eloqüent les deficiències i els excessos d'aquesta perspectiva. Ara bé, l'entusiasme demostrat en les seves crítiques els ha impedit sovint adonar-se que aquest enfocament ha facilitat també l'estudi sistemàtic de llengües, unes llengües que no estaven registrades pels seus inventors i que haurien caigut en l'oblit si no hi haguessin intervingut i s'hi haguessin interessat els europeus. Des dels primers estudis, sobretot els que han estat conduïts per missioners jesuïtes, fins als treballs posteriors a càrrec d'arqueòlegs, historiadors, antropòlegs, etnòlegs, etnògrafs, sociòlegs, etnobotànics i molts altres, Europa ha fet molta llum sobre cultures amb llengües oblidades, com ara Egipte (Champollion, per exemple)⁶⁹ i Cambodja (Pelliot).⁷⁰ Igualment, per mitjà d'erudits com ara Max Mueller, Europa ha inspirat l'estudi sistemàtic d'altres religions i cultures que aquestes cultures mateixes no havien emprès. En el procés, Europa no solament ha perdut el seu zel imperialista, sinó que ha començat a explorar models de comprensió cultural desposseïts del seu caràcter eurocèntric.⁷¹

66. Teoria oberta. Vegeu: <http://www.opentheory.org/>.

67. Edward Said, *Orientalism*, Nova York: Random House, 1979. La descripció feta per Said de l'escola austríaca d'orientalisme resultava molt més subtil.

68. Postcolonialisme, nació i gènere. Vegeu: http://www.eng.fju.edu.tw/Literary_Criticism/postcolonism/#theorists

69. «The Egyptologists», per Jimmy Dunn. Vegeu: <http://www.toureygypt.net/featurestories/egyptologists.htm>.

70. «Angkor Wat. The largest religious Monument in the World». Vegeu: <http://www.angkorwat.org/>.

Tot plegat forma part d'una tendència viscuda arreu. Així, als Estats Units creix l'interès pels estudis culturals comparatius,⁷² mentre que a Austràlia i al Canadà, sobretot mitjançant la interacció amb els pobles aborígens, cada cop hi ha més persones interessades en formes alternatives de coneixement.⁷³

Philippe Quéau, representant de la Unesco a Moscou, ha relacionat aquests tipus diferents de coneixement amb diverses llengües. Per exemple, mentre que la paraula anglesa *knowledge* està relacionada etimològicament amb el verb *can* (cf. l'alemany *können*), el mot francès que designa coneixement, *savoir*, està emparentat etimològicament amb *sabor* (cf. *sap, sapienza*) i la paraula corresponent en sànscrit es relaciona amb *creació i generació*.⁷⁴ Això indica que necessitem molt més que bases de dades multilingües, és a dir, tenim el repte de ser capaços de cercar mitjançant models de coneixement i maneres de conèixer molt diferents.

Gràcies sobretot a la tasca de la Unesco s'accepta en general que la cultura és tangible i intangible alhora i que consta de dimensions superiors i inferiors. Tot i això, arribar a models que reconeguin el valor de les cultures nòmades⁷⁵ i sedentàries, o la importància de les cultures anteriors a l'alfabetització i de les alfabetes, i que alhora reconeguin justament cultures ancestrals i complexes com ara la xinesa i l'Índia, constitueix encara un dels reptes principals de les pròximes dècades, i de més enllà. El desafiament rau en la possibilitat de vincular les teories intangibles, que Warburg va classificar dins la categoria d'«Orientació» (religió, ciència, filosofia), a les seves expressions culturals tangibles i intangibles.

L'ús de les activitats culturals com a sistema que permet assolir un nou model representa un pas endavant. Es tracta d'un model que ha de reconèixer el valor intrínsec de totes les persones i alhora acceptar la realitat que les cultures anteriors a l'alfabetització acostumen a tenir menys creacions i «productes» culturals com a part d'una memòria acumulativa i col·lectiva que les cultures alfabetes o les noves societats de la comunicació. Els seus objectius, deixant de banda la mera supervivència, se centren normalment en la creació d'alguna mena de significat o connexió; això els relaciona amb un món situat més enllà d'ells mateixos i amb l'ordenació per mitjà de patrons i ornaments, aspecte que posa més en relleu aquest procés de connexió.

L'arribada de l'alfabetisme afegeix la imitació als objectius bàsics, mentre que l'aparició de l'alfabetisme imprès amplia aquests

objectius i hi inclou la correspondència, la barreja i, posteriorment, l'exploració. Aquests objectius bàsics es poden connectar amb un petit nombre d'activitats culturals bàsiques (vegeu la figura 2). Molts dels objectius presents en aquest enfocament hi són des del principi; és la nostra humanitat quotidiana al seu nivell més profund i fonamental. Alhora que alguns avenços «tecnològics», com ara l'alfabetisme, la impremta i els nous mitjans, afecten la quantitat i sovint la qualitat de la producció i l'expressió cultural, val a dir que es produeix un canvi en les metes i els destinataris d'aquestes expressions. Així, en les cultures anteriors a l'alfabetització es volen expressar objectius, perspectives i valors comuns d'un grup o tribu que, per mitjà de mites i llegendes, condueix a alguna forma de religió, un mot que es relaciona etimològicament amb el verb *unir*.

Objectiu cultural	Tecnologia	Mitjans
1. Connexió	Prealfabetisme	1. Pensament, comprensió mental Mitologia Religió Filosofia
2. Ordenació		2. Actuació, comprensió física Construcció Acció 3. Expressió Literatura Art Matemàtiques
3. Imitació	Alfabetisme Impremta	3 Representació
4. Correspondència		4. Expressió Directament Per escrit
5. Barreja	Nous mitjans de comunicació	5. Traducció dels mitjans
6. Exploració		6. Transformació dels mitjans
7. Difusió		7. Edició amb tolerància 8. Intercanvi 9. Suport

Figura 2. Els set objectius i nou significats que integren el nou model de cultura.

71. Cf. la conferència de l'autor titulada «Goals of Culture and Art» i llegida a l'IIC, Kuala Lumpur, el setembre de 1999, a <http://www.mmi.unimaas.nl>, i també a l'International Institute of Communications: <http://www.iicom.org>. Publicat en format electrònic a *TRANS. Internet-Zeitschrift für Kulturwissenschaften*, vol. 1, Viena.

See: <http://www.adis.at/arlt/institut/trans/0Nr/veltman1.htm>.

72. Vegeu, per exemple, els estudis comparatius de la Universitat d'Ohio a: <http://comparativestudies.osu.edu/>. O els recursos sobre el tema que ofereix l'OSU a: <http://www.lib.ohio-state.edu/ghumweb/comparative/>.

73. Reg Crowshoe i Sybille Maaneschmidt, *Akak'stimen. A Blackfoot Framework for Decision Making and Mediation Processes*, Calgary: University of Calgary Press, 2002.

74. Philippe Quéau, «Information Policies for Knowledge Societies», *EVA Moscow*, 1-5 desembre de 2003. Vegeu: http://evarussia.ru/upload/doklad/dokladEn_1080.doc.

75. Comitè de Pobles Nòmades. Vegeu: <http://users.ox.ac.uk/%7Ecnpc/>.

En la societat alfabetada aquesta comprensió, que havia estat normalment oral-verbal, evoluciona cap a la poesia, la cançó i altres expressions (èpiques), i està cada cop més relacionada amb els individus que s'inicien com a xamans i bards i que s'acaben convertint en figures poètiques, literàries i artístiques. Per la seva banda, en la societat de l'escriptura s'individualitzen més i més aquestes persones fins al punt que, en un sentit més ampli, l'intent d'arribar a l'expressió individual pot eludir els aspectes vinculants de la societat i la cultura, competir-hi i, en algunes ocasions, amenaçar-los. D'aquesta manera, l'artista es converteix, en tant que força de cohesió, en un semimarginat fins a l'extrem on és més parcial; passa a ser el rebel, l'estrany, fins i tot el boig, l'exclòs de la norma, al mateix temps que desafia les normes i n'amplia els horitzons d'inclusió.

L'arribada dels nous mitjans fa augmentar de manera radical les possibilitats de difusió i disseminació de productes culturals, però també introdueix nous paràmetres destinats a aquestes activitats. A primera vista significa que la comercialització i el patronatge estan inextricablement lligats als processos culturals; en un nivell més profund, però, la comercialització de la cultura fa que es perdi de vista les seves dimensions més profundes. Així, els quadres subvencionats es poden comprar i vendre de la mateixa manera que alguns representants pusil·lànimes de la fe posen un preu als seus serveis. Tot i això, hom no pot comprar la creativitat, de la mateixa manera que tampoc no es pot comprar la fe veritable. La disseminació, en algun moment, hauria de fer augmentar la tolerància i resultar útil. Segons aquesta idea, les cultures no són únicament el que produeixen, sinó també la manera d'intercanviar els seus productes i creacions culturals. Els dictadors poden aixecar grans edificis i monuments enormes, però això no els convertirà en descendents de grans cultures. Finalment, les grans expressions poden resultar sempre d'interès, però encara són més interessants si beneficien altres i no sorgeixen a expenses del sofriment i la mort humana.⁷⁶

El gran avantatge que ofereix aquest enfocament és que reconeix les contribucions intrínseques de les cultures prealfabetitzada, alfabetitzada, escrita i de nous mitjans, i al mateix temps permet una evolució de naturalesa complexa que no imposa marcs lineals simplistes del tipus «com més gran, millor». Precisament, un dels grans desafiaments de les pròximes dècades consisteix a

saber com es pot desenvolupar aquest model en un marc multilingüe i multicultural que accepti punts de vista i sistemes de creences paral·lels sense mirar d'eliminar-los o destruir-los. Una perspectiva molt vinculada als desafiaments de noves interfícies: com podem crear interfícies que permetin la comunicació entre persones analfabetes i alfabetitzades? Com podem crear interfícies que reflecteixin mesures diferents de distància estètica en els sistemes culturals? De fet, com podem ajudar persones de cultures diferents a distingir contextos pretesament seriosos d'altres que volen ser juganers, humorístics o irònics? Sens dubte, la intenció i la intencionalitat plantegen reptes ingents als quals hauran de fer front les bases de dades futures en l'àmbit de la cultura.

Perills

Tot i que els nous mitjans presenten molts avantatges potencials, val a dir que també impliquen riscos, alguns dels quals són ben obvis i, com és d'esperar, es combaten en molts fronts. En trobem exemples com ara els reptes de l'emmagatzematge permanent amb els nous mitjans o el repte de conservar l'autenticitat o la veracitat. N'hi ha de més subtils, com ara els perills que no s'acaben de reconèixer del tot. Per als propòsits d'aquest article, ens interessa analitzar cinc tipus de risc concrets: el comercialisme massa entusiasta, la postura tecnofòbica d'alguns intel·lectuals, la tendència contrària a les narratives universals, la tendència a percebre el passat solament en el context del present i la tendència a destruir sistemàticament les proves i la memòria col·lectiva del passat.

El comercialisme massa entusiasta

És força reconegut el paper de les institucions culturals en l'àmbit del turisme.⁷⁷ La bona acollida que han tingut les botigues dels museus i galeries més destacats, com ara el Louvre o la National Gallery, assenyalen l'enorme potencial que tenen no sols les postals i els cartells, sinó també una àmplia gamma de reproduccions, souvenirs, llibres especialitzats, documentals, vídeos i, fins i tot, jocs. Es tracta d'iniciatives legítimes que cal continuar desenvolupant.

76. Pot ser que en aquestes idees hi hagi respostes imprevistes a les provocatives preguntes que planteja Kishore Mahbubani al seu llibre *Can Asians Think?* (1998). L'any 1000, assenyalava l'autor, l'Àsia representava la civilització més avançada i Europa tot just començava a recuperar-se de les invasions bàrbares. Un mil·lenni més tard, l'any 2000, sembla que és occident i no orient la civilització més important. ¿Significa això, es pregunta l'autor retòricament, que els asiàtics són menys intel·ligents i que no saben pensar? És evident que no. Tanmateix, si fem una ullada retrospectiva, podem veure que durant el darrer mil·lenni occident s'ha obert cada cop més al coneixement d'altres cultures, mentre que orient ha aixecat sovint murs físics i metafísics per a barrar el pas a altres cultures. No cal dir que totes les accions que es van fer en nom de la cristiandat van ser sempre cristianes en el sentit més profund de la paraula. El resultat significatiu que els esforços occidentals per recórrer a la força bruta han estat –i ho són ara– tan infructuosos com acostumen a ser-ho arreu. L'imperi britànic va ser derrotat metafísicament per un Gandhi que rebutjava la lluita física, un exemple que farien bé de recordar els que avui dia aspiren a aquests poders imperials. L'intent d'entendre, de publicar amb tolerància, de compartir i d'ajudar ha triomfat per sobre dels mètodes contraris. La intel·ligència és pertot. El que importa ara és com utilitzem la intel·ligència i la sotmetem a un bé comú i més ampli.

77. Alguns organismes, com ara la Unesco, també han advertit dels perills que aguaiten els països en vies de desenvolupament pel que fa a l'excés de visitants en emplaçaments culturals, un fet que pot trastocar l'equilibri de la cultura local.

lupant; tanmateix, hi ha una tendència a la «Disneyficació» de la cultura, perill que ja s'ha reconegut i que per tant no ens interessa tractar en aquest article.

El nostre interès en aquest punt se centra en tres tendències que no resulten tan òbvies. La primera, dins el sector editorial, és la creació d'un altre sector destinat a convertir en beneficis econòmics les obres de referència i les fonts d'informació. En el passat, un estudiós comprava l'exemplar físic d'un diccionari estàndard com ara l'Oxford English Dictionary (OED) i aquest volum es convertia en una inversió per a tota la vida. Avui dia, una llicència de l'OED d'un any, fins i tot amb organismes nacionals com el Joint Information Systems Committee, pot arribar a superar ben bé les 200 lliures esterlines, amb la qual cosa el cost d'utilització d'aquest diccionari al llarg d'una vida professional de 30 a 40 anys se situaria entre les 6.000 i les 8.000 lliures. Un estudiós que treballés amb cinc llengües necessitaria aleshores entre 30.000 i 40.000 lliures per a accedir únicament a cinc diccionaris generals. És una tendència manifesta no només en obres de referència com ara sistemes de classificació, diccionaris i enciclopèdies, sinó també en l'àmbit de la literatura clàssica de qualsevol llengua. El cost que implica l'adquisició d'aquestes col·leccions sobrepasa les possibilitats dels estudiants que no tenen una independència econòmica.

Molts puntualitzaran, i amb raó, que les universitats s'encarreguen de cobrir aquests costos i que aleshores els membres de la comunitat universitària poden accedir automàticament als materials. El problema, doncs, no els afecta. Ara bé, en aquest punt cal fer dues apreciacions. En primer lloc, hi ha grans diferències entre universitats quant al nombre de subscripcions a materials de referència, amb la qual cosa els estudiants depenen completament dels recursos que posa a la seva disposició el centre. Segonament, un aspecte molt més important: tan sols un petit percentatge de la població té vincles formals amb la universitat. Quines mesures s'adoptaran per a garantir que no és solament una petita elit universitària la que tindrà accés als materials? Beneficiarà finalment la revolució informàtica només uns privilegiats o tots els ciutadans?

Una segona tendència, no gaire divulgada, és la que vol privatitzar el patrimoni cultural. Té importants precedents, per exemple en la figura de Sir Henry Wellcome (1856-1936), qui va establir al seu testament el Wellcome Trust, per mitjà del qual cinc fideïcomissaris garantien que els beneficis de la seva empresa es destinarien a recerca mèdica. Era la primera vegada a la Gran Bretanya que, amb un llegat, es dedicaven els beneficis comercials

al progrés del coneixement en pro de la humanitat.⁷⁸ Als anys setanta del segle passat, els fideïcomissaris van tornar a escriure el testament i ho van fer d'una manera eficaç, amb la qual cosa van dispersar la que probablement era la més gran col·lecció mèdica, antropològica i etnològica del món. Per a alguns hi va haver motius polítics, en la decisió. El Govern laborista no va voler acceptar l'evidència que els esforços extraordinaris d'una sola persona podien arribar tan lluny.

Des dels anys setanta s'han registrat molts casos arreu del món de museus que s'han venut peces d'art que els havien llegat perquè les custodiessin a perpetuïtat. En la majoria dels casos, darrere d'aquestes vendes es van esgrimir arguments pragmàtics de supervivència: era millor vendre's una o dues obres d'art i aconseguir fons per a continuar la seva activitat que haver de tancar la col·lecció sencera. Tot i això, es va deixar la porta oberta a la possibilitat que es poguessin vendre i dispersar les principals col·leccions.

Aquest perill és avui dia cada cop més una realitat. A Itàlia, per exemple, Berlusconi ha creat una empresa que fa servir el patrimoni cultural com a garantia hipotecària per a altres activitats financeres. Patrimonio Spa⁷⁹ ja ha hipotecat el patrimoni cultural italià per un valor que supera el bilió d'euros. Això vol dir que monuments emblemàtics com ara la Fontana di Trevi podrien acabar de sobte en mans d'algun empresari. D'aquesta manera, la cultura, que tradicionalment respon a la consciència d'un poble, amb l'afegit del seu potencial turístic, pot acabar essent utilitzada per a objectius molt diferents.

Són iniciatives que encara fan més feredat quan apareixen en el context d'una tercera tendència d'àmbit internacional. L'octubre de 1998, el Banc Mundial, en col·laboració amb el Govern italià, va organitzar un congrés anomenat «Culture Counts»,⁸⁰ destinat a «subratllar els motius econòmics, socials i polítics que permeten invertir en la dimensió cultural del desenvolupament». En aquell moment es va presentar com un gran exemple de la generositat del Banc Mundial, que operava més enllà del mer guany econòmic.

Vist en perspectiva, la preocupació del Banc Mundial obeïa segurament a una estratègia més important, segons la qual l'Organització Mundial del Comerç (OMC) intenta renegociar la noció anterior d'*excepció cultural*⁸¹ i reivindica que tots els productes i les activitats culturals s'haurien de considerar pures iniciatives comercials. Algunes veus individuals, com ara la de l'exministra francesa de Cultura, Catherine Trautmann,⁸² han expressat de manera força

78. Cf. «Sir Henry Wellcome» a la Universitat de Wales Swansea: <http://www.swan.ac.uk/egypt/infosheet/Wellcome.htm>.

79. Senato della Repubblica. Gruppo Democratici di Sinistra-L'Ulivo, «Patrimonio SPA e Salvadeficit: La Grande Truffa di Tremonte e Berlusconi». Vegeu: <http://www.parlamento.it/dsulivo/dossier/patrimonio%20spa.doc>.

80. Dev News Media Center. «World Bank and Italy Partnering to ensure 'Culture Counts.'» Vegeu: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:20019043~menuPK:34457~pagePK:34370~piPK:42768~theSitePK:4607,00.html>.

81. Unesco. Culture Trade and Organisation. Vegeu: http://www.unesco.org/culture/industries/trade/html_eng/question17.shtml.

82. Catherine Trautmann, «The cultural exception is not negotiable», *Le Monde*, París, 11 d'octubre de 1999. Vegeu: <http://www.culture.fr/culture/actualites/politique/diversite/wto-en2.htm>. Vegeu també l'article de Verane Castelnau «France's diplomacy in international economic organizations», *Weltpolitik.net*, 18 de gener de 2002, a: <http://www.weltpolitik.net/regionen/europa/frankreich/952.html>.

eloqüent els motius pels quals s'oposen a aquesta tendència, i cada cop hi ha més veus individuals que assenyalen els riscos d'aquest plantejament,⁸³ sobretot en relació amb la diversitat cultural.⁸⁴ Amb tot, l'intent de reduir la cultura a un pur comercialisme continua.

Com a conseqüència de tot això, un dels reptes més importants de les pròximes dècades serà garantir la integritat del paper únic de la cultura com a corpus acumulatiu de la memòria col·lectiva, i garantir que no deixem de conrear-lo. Si no eliminem el comercialisme exacerbat i a curt termini, ens arrisquem a perdre un dels pilars de la indústria turística. És més, acabarem afeblint la nostra diversitat cultural, que és la peça clau de la nostra identitat cultural present i futura.

Tecnofòbia

Les grans possibilitats que obren les TIC i les TCU, que hem descrit més amunt, han inspirat un bon nombre d'innovacions i donen lloc actualment a noves disciplines com ara la informàtica aplicada a les humanitats, nous avenços en l'anàlisi textual i hipertextual i noves discussions metodològiques en relació amb les fonts, l'autenticitat, la veracitat i la fiabilitat. Es tracta d'un ventall de qüestions que ja van sorgir amb la introducció del manuscrit i, posteriorment, de la impremta.

Al mateix temps, un bon nombre d'intel·lectuals rebutgen de manera intuïtiva tot el que té a veure amb la tecnologia, com si aquesta fos una amenaça per a les seves metes humanístiques.⁸⁵ Així, en comptes de percebre les noves tecnologies com a extensions de l'home, en el sentit de McLuhan,⁸⁶ consideren aquestes tecnologies una veritable amenaça per al pensament i el punt de vista independent. En comptes de veure-les com una eina de suport a les seves anàlisis, reflexions i síntesis crítiques, la perceben com una cosa a la qual, senzillament, cal oposar-se.

En el passat, va ser el món acadèmic el que va ajudar a articular i a conservar un conjunt de valors que van superar la cobdícia i

la manca d'idees de l'època i van obrir les àmplies portes del coneixement i la comprensió. Resulta irònic pensar que, en un món on cada cop és més difícil trobar punts de vista que reflecteixin adequadament els avenços globals, hi hagi un nombre significatiu d'erudits que rebutgen unes eines de les quals es podrien servir per a assolir precisament aquells punts de vista exhaustius. Sense el concurs d'aquestes eines electròniques podria resultar del tot impossible la creació de noves interpretacions universals tolerants que sostinguin i impulsin els valors de la democràcia i la llibertat d'expressió. Mentrestant, n'hi ha que utilitzen les TIC amb interessos purament comercials i polítics, darrere dels quals amaguen finalitats més intolerants.

Narratives contràries a la universalitat

En paral·lel amb aquest rebuig del passat hi ha veus per a les quals les narratives universals també formen part del passat i, en conseqüència, ja no tenen cap vigència. Així, els protagonistes dels ismes i els post-ismes han assenyalat encertadament les moltes possibilitats que ofereix la interpretació de textos, passatges i, fins i tot, paraules. No és una perspectiva nova. Els problemes de la interpretació ja es coneixen en altres llengües i cultures importants com ara la xinesa, l'àrab i el sànscrit. Els fundadors de la nova crítica, entre els quals Richards⁸⁷ i Empson,⁸⁸ van exposar aquestes idees fa més de setanta anys, però els estudiosos de la Bíblia ja fa més de dos mil anys que s'enfronten als reptes de la interpretació.⁸⁹

Subratllar els problemes derivats de la interpretació és, sens dubte, positiu, sobretot si pensem que l'excessiu èmfasi en alguns elements del pensament hegel·lià o del kantianisme han conduït a règims opressius com ara el feixisme, el marxisme, el comunisme i altres ismes que al llarg del segle XX han generat tant patiment humà. D'altra banda, en un món en què cada cop són més minoritaris els procediments democràtics, es fa més i més necessària la presència de nous models i explicacions que vagin més enllà de la còmoda seguretat que suposa un grup reduït de nacions altament

83. Patrick Boylan, «Culture and World Trade», Focus, *ICOM News*, núm. 1, 2002. Vegeu: http://icom.museum/pdf/GB_04.pdf.

84. Joost Smiers, *Arts under pressure. Promoting Cultural Diversity in the Age of Globalization*, Londres: Zed Books, 2003; cf. José Álvaro Moisés, «The 'Cultural Exception', the WTO and Brazil», maig de 2002, a: <http://www9.cultura.gov.br/textos/ja22.htm>; cf. Sasha Costanza-Chock, «[CRIS - AL]. The 'Cultural Exception', the WTO and Brazil», dimecres, 16 jul. 2003, a: http://www.comunica.org/pipermail/crisal_comunica.org/2003-July/000662.html.

85. Ronald Bailey, «Rebels Against the Future. Witnessing the birth of the global anti-technology movement», *Reason Online*, 28 de febrer de 2001. Vegeu: <http://reason.com/rb/rb022801.shtml>. Vegeu també Richard Terra, «Anti Technology Movement Targets Nano-Technology», *NaNoDot, News and Discussion of Coming Technologies*. Foresight Institute, 19 de març de 2001, a: <http://nanodot.org/article.pl?sid=01/03/19/1818205>.

86. Marshall McLuhan, *Understanding Media: The Extensions of Man*, Nova York: McGraw Hill, 1964.

87. C. K. Ogden i I. A. Richards. *The Meaning of Meaning: A Study of the Influence of Language Upon Thought and of the Science of Symbolism*. 1923. Nova York: Harcourt Brace, 1930.

88. William Empson, *Seven Types of Ambiguity*, Londres: Chatto and Windus, 1930. Cf. «Frank Asked: What are the Seven Categories of Ambiguity? Who is it that created the construct, and when? Does the concept still have validity today?» a: http://www.philosophos.com/knowledge_base/archives_10/philosophy_questions_1092.html.

89. El terme *intèrpret*, o *interpretació*, apareix un mínim de 63 vegades a la versió bíblica de King James. Vegeu: <http://www.biblegateway.com/cgi-bin/bible/cal/escriure/interpret> i triar la Bíblia de King James). Cf. <http://www.biblegateway.com/cgi-bin/bible?search=interpret&SearchType=AND&version=KJV&restrict=&StartRestrict=&EndRestrict=&rpp=25&language=english&searchpage=0&x=13&y=4>.

industrialitzades. Tal com s'ha especificat en l'apartat *Nous models globals de cultura*, en contrast amb anteriors marcs imperialistes i colonials, aquests nous models s'obliguen a reconèixer els valors i les contribucions d'altres cultures destacades. Europa, mancada d'aquests models i amb solament el 5% de la població mundial, és en perill de ser relegada a potència irrellevant del món actual.

Encara que és òbvia l'existència d'interpretacions contràries i, en algunes ocasions, en conflicte, el veritable desafiament rau en la manera de trobar noves vies de representar imparcialment les diferents narratives que vagin més enllà d'una única escola o facció. Si no podem assolir aquestes noves narratives que sobrepassen qualsevol facció i que persegueixen objectius universals, el món acabarà desestimant els estudis culturals i les iniciatives relacionades, i els considerarà senzillament una facció més del que ja és una petita minoria. Alguns pensadors ja se n'han queixat amb raó,⁹⁰ però no n'hi ha prou de lamentar-se de la manca de models: en necessitem de nous i amb caràcter global.

Un present sense un passat

L'egocentrisme narratiu personal dels gurús dels ismes se situa normalment en un context que obvia el passat. Molts dels ismes recents, com ara el deconstruccionisme, els postmodernisme i el postcolonialisme, prioritzen de tal manera el present que sovint passen per alt moltes dimensions del passat.⁹¹ De fet, n'hi ha que neguen sistemàticament el valor continu del passat, o fins i tot el rebutgen, amb la qual cosa rebutgen igualment la memòria col·lectiva per mitjà del temps i la naturalesa acumulativa de la cultura.

Altres parlen del final de la història. Un dels exemples més punyents d'aquesta tendència és l'obra *La fi de la història*, publicada l'any 1992 per Francis Fukuyama,⁹² on l'autor sosté que la caiguda del mur de Berlín va significar el triomf absolut del capitalisme

occidental sobre tots els altres models socials, de manera que el «desenvolupament» històric i, de retop, l'estudi del passat van deixar de ser rellevants. Autors com Huntingdon,⁹³ Baudrillard⁹⁴ i Derrida⁹⁵ han comentat alguns aspectes d'aquesta obra, però no han abordat encara les qüestions bàsiques que hi proposa Fukuyama.

A pesar que el mur de Berlín s'ha considerat un símbol de la caiguda del comunisme i del triomf del capitalisme, el comunisme encara és la ideologia dominant a la Xina i Corea del Nord, i no ha desaparegut de Rússia. La influència xinesa al Tibet, l'auge del maoisme al Nepal o la reparició de governs d'esquerres i autoritaris a l'Àfrica, Amèrica del Sud i algunes àrees significatives del sud-est asiàtic, sense oblidar les dificultats amb què es troba l'impuls de la democràcia a l'Afganistan, l'Iraq, l'Iran i altres països, indiquen que la idea d'un triomf inequívoc del capitalisme és, a més d'exagerada, com a mínim descaradament enganyosa.

La Xina, l'Índia, Malàisia, Birmània (Myanmar), Cambodja i Tailàndia no es poden considerar realment democràcies des d'un punt de vista occidental. De fet, tenint en compte el seu respecte ancestral per la saviesa dels més grans, es pot dir que aquestes cultures podran funcionar mai com els països en què s'elegeixen les persones independentment de l'edat? En un món en què molt més de la meitat –alguns dirien més del 75%– de la població no segueix com cal els principis de les eleccions lliures, parlar del triomf del capitalisme resulta més que prematur.

De fet, catorze anys després de la caiguda del mur de Berlín (que va tenir lloc el 9 de novembre de 1989), sembla que el món és molt menys democràtic que aleshores. La por derivada dels fets esdevinguts l'11 de setembre de 2001, els problemes de l'Organització Mundial del Comerç, una economia amb moltes incerteses i nivells d'atur que creixen fins i tot en els països més rics com ara Alemanya, van minant la confiança en el capitalisme de tal manera que qualsevol abandonament de la història seria, com a mínim, prematur. Potser necessitem més que mai ser conscients

90. Vegeu, per exemple, Terry Eagleton, *The Illusions of Postmodernism*, Oxford: Blackwell Publishers, desembre de 1996; Roger Kimball, *Experiments against reality: The fate of culture in the postmodern age*, Chicago: I.R. Dee, 2000; Hilton Kramer, Roger Kimball, eds., *The Survival of Culture: Permanent Values in a Virtual Age*, 2003; Keith Windschuttle, *The Killing of History: How Literary Critics and Social Theorists are Murdering Our Past*, Paddington, NSW, Austràlia: Macleay Press, 1996. Primera edició de butxaca. San Francisco: Encounter Books, 2000; David Stove, *Anything Goes: Scientific irrationalism: origins of a postmodern cult*, New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 2001. Cf. Howard Bloom, *The Closing of the American Mind*, Nova York: Simon and Schuster, 1987.

91. Alguns intel·lectuals postmodernistes estan interessats en una «Disneyficació» de la història. Cf. Jamie McKenzie, «The Disneyfication of History: Why Books, Libraries and Librarians Remain Essential», *fno.org*, vol. 6, núm. 3, novembre-desembre de 1996. Vegeu: <http://www.fno.org/nov96/thanks.html>.

92. *The End of History and the Last Man*, Francis Fukuyama; Free Press, 1992. Cf. Roger Kimball, «Francis Fukuyama & the end of history», *The New Criterion*, vol. 10, núm. 6, febrer de 1992. Vegeu: <http://www.newcriterion.com/archive/10/feb92/fukuyama.htm#back1>.

93. Samuel P. Huntington, Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Nova York: Simon & Shuster, 1993. Cf. el resum d'Steve Muhlberger, a la Universitat Nipissing sobre *World History of Democracy*, titulat «Chronology of Modern Democracy. Five Different Views». Publicat originalment el 8 de desembre de 1999; actualitzat el 16 de març del 2000 i el 23 de setembre del 2003. Cf. <http://www.nipissingu.ca/department/history/muhlberger/histdem/chronpag.htm>.

94. Vegeu European Graduate School: Jean Baudrillard. Reversion of History. Traducció de Charles Dudas. *L'illusion de la fin: ou La greve des evenements*, Galilée: París, 1992 a: <http://www.egs.edu/faculty/ baudrillard/ baudrillard-reversion-of-history.html>; «Jean Baudrillard. French Theorist and Philosopher. From The Illusion of the End», 1992, a: <http://grids.jonmattox.com/people/ baudrillard.html>; «Jean Baudrillard. Paroxysm: The End of the Millennium or the Countdown», *Economy and Society*, 26/4, novembre de 1997, pàg. 447-455, a: <http://www.egs.edu/faculty/ baudrillard/ baudrillard-the-end-of-the-millennium-or-the-countdown.html>.

95. Stuart Sims, *Derrida and the End of History*, Kallista: Totem Books, 1999.

Any	Àmbit	País
1992	Biblioteques	Bòsnia ⁹⁶
1997	Patrimoni arquitectònic, monuments	Tibet ⁹⁷
1999	Esglésies, monuments	Sèrbia ⁹⁸
2000	Patrimoni arquitectònic	Malàisia ⁹⁹
2000	Patrimoni arquitectònic, arqueologia	Belize ¹⁰⁰
2001	Museus, biblioteques	Afganistan ¹⁰¹
2002	Biblioteques, arxius	Palestina ¹⁰²
2003	Museus, biblioteques	Iraq ¹⁰³

Figura 3. Exemples recents de destrucció del patrimoni, tant en temps de guerra com en temps de pau.

que les realitats històriques responen a ritmes més llargs; d'aquesta manera, podrem protegir-nos de les prediccions de moda que provenen dels ismes moderns. Mentrestant, altres avenços inquietants fan que aquestes qüestions esdevinguin encara més urgents. Així,

ahora que alguns intel·lectuals rebutgen conscientment el passat, hi ha veus no considerades intel·lectuals que, també conscientment, destrueixen la memòria del passat fins al punt que no es pot estudiar encara que hom vulgui fer-ho.

La destrucció sistemàtica del passat

Al llarg de la història hi ha hagut nombrosos casos de destrucció del patrimoni cultural. Un dels exemples més coneguts, entre molts altres,¹⁰⁴ és el de la biblioteca d'Alexandria, que va ser destruïda per Juli Cèsar l'any 47 d. C., pels cristians l'any 391 d. C. i pels àrabs l'any 641 de la nostra era.¹⁰⁵ Al segle XX es registra un augment espectacular de casos de pèrdua de memòria col·lectiva¹⁰⁶ causada per la destrucció conscient del patrimoni, perpetrada sobretot pels nazis¹⁰⁷ i els comunistes russos en països com ara Lituània.¹⁰⁸ Malgrat els esforços de la Unesco per evitar-ho, aquest tipus de destrucció deliberada augmenta cada dia. Així, mentre l'any 2001 la premsa feia escarafalls de la destrucció dels budes de Bamiyan¹⁰⁹ al nord d'Afganistan per part dels talibans, amb prou fei-

96. Vegeu Andrés Riedlmayer, «Erasing the Past: The Destruction of Libraries and Archives in Bosnia-Herzegovina», *Middle East Studies Association Bulletin*, juliol de 1995, a: <http://fp.arizona.edu/mesassoc/Bulletin/bosnia.htm>; Andras Riedlmayer, «Libraries Are Not for Burning: International Librarianship and the Recovery of the Destroyed Heritage of Bosnia and Herzegovina», Actes del 61st IFLA General Conference, 20-25 d'agost de 1995, a: <http://www.fh-potsdam.de/~IFLA/INSPEL/61-riea.htm>; Harbour Fraser Hodder, «Bibliocide», *Harvard Magazine*, a: <http://www.harvard-magazine.com/issues/nd96/right.biblio.html>.
97. Vegeu «Historic Lhasa Palace Demolition», *Tibet Information Network (TIN)*, 19 de juny de 1997, a: <http://www.tibetinfo.net/news-updates/nu190697.htm>; «Further demolitions of historic buildings in Lhasa», *Tibet Information Network (TIN)*, 29 d'abril de 2002, a: <http://www.tibetinfo.net/news-updates/2002/2904.htm>.
98. Vegeu «Destruction of the Serbian Orthodox Churches in Kosovo and Metohija», al web de la diòcesi ortodoxa sèrbia de Raska i Prizren: <http://www.kosovo.com/destruction.html>.
99. Vegeu MGG Pillai to Sang Kancil, «[sangkancil] [MGG] One More Heritage Building in Kuala Lumpur Destroyed», 24 d'agost de 2000, a: <http://www.malaysia.net/lists/sangkancil/2000-08/msg00187.html>.
100. Vegeu Belize Development Trust, «The Belizean Priceless Archeological Heritage is to be Destroyed by Townies Planning, So Says the Rumor Mill! Belize Will Lose All It's Historical Treasure Worth hundreds of Millions», *Report #285*, maig de 2000, a: <http://www.ambergiscaye.com/BzLibrary/trust285.html>.
101. Vegeu *Afghanistan – Behind the Headlines*. Exposició al museu de Moesgaard, 1 de desembre de 2001 - 1 de febrer de 2004: «Under Taliban Rule. Cultural Heritage Destroyed», a: <http://moesgaard.hum.au.dk/afghanistan/ie050101.html>; «Unesco launches drive to save Cultural Heritage in Afghanistan», 28 de juny de 2002, a: http://portal.unesco.org/en/ev.php@URL_ID=2659&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html; «Enemies of the Afghan heritage», a: <http://www.rawa.org/museum.html>; Luke Harding, «Battle to save Afghanistan's shattered heritage», *The Guardian*, 19 de juny de 2003, a: <http://www.guardian.co.uk/international/story/0,3604,980214,00.html>; Nadeem Iqbal, «Afghanistan's rich cultural heritage in ruins», *Asia Times*, 6 de febrer de 2002, a: <http://www.atimes.com/c-asia/DB06Ag01.html>.
102. Vegeu International Responsibilities Task Force of the American Library Association's Social Responsibilities Round Table. «Damage to Palestinian Libraries and Archives during the Spring of 2002». Recopilat per Tom Twiss, bibliotecari del govern, University of Pittsburgh, 2 d'agost de 2002, a: <http://www.pitt.edu/~twiss/irtf/palestinlibsdmg.html>.
103. Vegeu «The threat to world heritage in Iraq: heritage destroyed» a: <http://users.ox.ac.uk/~wolf0126/bombed.html>; George Mason University. History Network, a: <http://hnn.us/articles/1400.html> (abans: <http://www.onlinejournal.com/Commentary/041503Conover/041503conover.html>).
104. Vegeu «Library of Alexandria», *Wikipedia*, a: http://en.wikipedia.org/wiki/Library_of_Alexandria.
105. Vegeu San Jose State University, «Who Destroyed Alexandria's Famous Library?», a: <http://www.mediahistory.umn.edu/indextext/Alexandria.html>.
106. Vegeu Hans van der Hoeven, en nom de Joan van Albada, «Lost Memory – Libraries and Archives Destroyed in the Twentieth Century», elaborat per a la Unesco en nom de l'IFLA, París: Unesco, a: <http://www.unesco.org/webworld/mdm/administ/pdf/LOSTMEMO.PDF>.
107. Vegeu «The Nizkor Project. The Trial of German Major War Criminals Sitting at Nuremberg, Germany, 14th February to 26th February, 1946. Sixty-Fourth Day: Thursday, 21st February, 1946 (Part 8 of 8)», a: <http://www.nizkor.org/hweb/imt/tgmwc/tgmwc-07/tgmwc-07-64-08.shtml>
108. Vegeu «Republic of Lithuania - Lietuvos Respublika. Content of data base: Banned literature and newspapers. Specific period: The first year of the Soviet occupation 15.6.1940-21.6.1941 of Lithuania. Censoring body: GLAVIT (The Supreme Board of Publishing and Literature, Council of Ministers of the Lithuanian SSR)», citat per Beacon for Freedom of Expression, a: http://www.beaconforfreedom.org/about_database/Lithuania.html.
109. Cal recordar que la iconoclàstia té una llarga tradició fins i tot a Occident: per exemple, els anys 305 i 692 de la nostra era, i els segles VIII i IX (cf. «Iconoclasm, Christianity, General», AllRefer.com. Vegeu: <http://reference.allrefer.com/encyclopedia/1/iconocla.html> [abans: <http://www.1upinfo.com/encyclopedia/1/iconocla.html>]) i durant l'anomenada Beeldenstorm de 1557.

nes es va dir res sobre els centenars de coves pintades que van ser destruïdes per les bombes nord-americanes enmig de l'aparent cerca d'Osama Bin Laden. Aquest tipus d'accions són exemples alarmants d'una tendència global (vegeu la figura 3).¹¹⁰ Podem comprovar l'abast d'aquesta destrucció en un informe emès a Lhasa (Tibet) l'any 1997:

«La demolició forma part d'un pla de modernització de Lhasa, amb una durada de cinc anys, i que a final de l'any passat va conduir a l'enderrocament de 350 dels 600 edificis històrics que formaven part de la ciutat vella quan van arribar els xinesos fa quatre dècades. Segons un informe, des del gener s'han enderrocat 28 edificis històrics de la zona, quinze dels quals en el darrer mes.»¹¹¹

Encara que la destrucció del patrimoni, amb els «bibliocidis» i «monumentocidis» que comporta, no s'ha de relacionar amb les TIC, és evident que els nous mitjans ofereixen incentius a extremistes com ara els talibans perquè destrueixin els budes. I el que és més important encara: aquests nous mitjans faciliten als elements que pretenen anihilar la memòria un context per a reescriure les històries de les persones que ja no tenen un passat oficial escrit. La manca de proves documentals fa possible l'afirmació d'històries que parlen de creences personals per mitjà de la propaganda.

En aquest context els intel·lectuals que s'han posicionat conscientment en contra de la història i que parlen de la mort de la història¹¹² resulten més que pertorbadors. La destrucció deliberada de les fonts s'emmarca perfectament en un projecte polític que comporta greus perills, ja que els individus als quals els és arrabassada la història restaran a les mans d'aquells que afirmen tenir, o senzillament l'imposen, el dret d'escriure la història com els sembla pertinent. Els que discuteixen sobre estudis culturals purament contemporanis esdevenen, doncs, de manera conscient o inconscient, veritables amenaces per a les tradicions històriques de la diversitat cultural.

La necessitat d'un arxiu europeu electrònic distribuït

Independentment del paper que exerceixen les institucions de la memòria en el desenvolupament dels arxius nacionals o d'altres de més magnitud (vegeu l'apartat Arxius distribuïts), hi ha la necessitat fonamental d'establir nous vincles entre els arxius distribuïts, de manera que els usuaris puguin accedir al panorama sencer de la cultura i el coneixement digital en xarxa. Els primers passos en aquesta direcció ja es poden constatar amb l'aparició dels catàlegs col·lectius nacionals virtuals¹¹³ i l'aparició de xarxes com ara E-Culture Net.¹¹⁴ En un món interconnectat hem d'intercanviar experiències per a desenvolupar i compartir nous mètodes crítics.

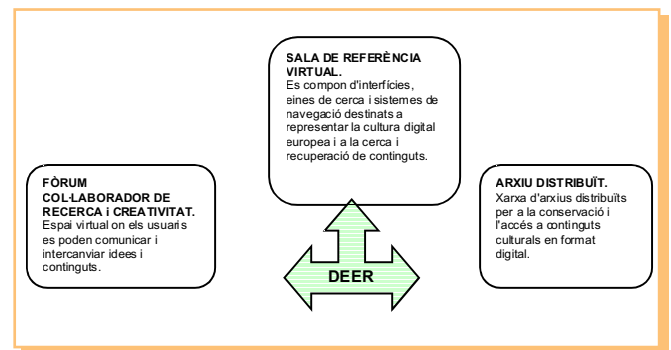

Figura 4. Principals elements d'un recurs europeu electrònic distribuït (DEER) inicial segons la descripció facilitada per Suzanne Keene i Francesca Monti.¹¹⁵

Avui ja és palès un augment gradual i espectacular de la quantitat i varietat de materials als quals tenim accés. L'any 1630, les biblioteques més grans del món, com ara la del Vaticà i la Herzog August

110. Es pot comprovar també en els 260.000 resultats que surten al Google amb l'entrada «patrimoni destruït» [*heritage destroyed* en anglès], en una cerca duta a terme el setembre de 2003.

111. Vegeu «Historic Lhasa Palace Demolition», *Tibet Information Network (TIN) News, Updates*, 19 de juny de 1997, a: <http://www.tibetinfo.net/news-updates/nu190697.htm>.

112. Vegeu Keith Windschuttle, *The Killing of History: How a Discipline is Being Murdered By Literary Critics and Social Theorists*, Macleay Press, 298 pàg., ressenya de Roger Kimball, «'The Killing of History': why relativism is wrong», *The New Criterion*, vol. 15, núm. 1, setembre de 1996, a: <http://www.mrbould.com/relatkram.html>; J. Christoph Amberger, «The Death of History: Historic European fighting arts in the Mis-information Age», *Fencers Quarterly Magazine*, a: <http://www.swordhistory.com/excerpts/masters.html>; Anil Chawla, «The Death of History», a: <http://www.samarthbharat.com/history.htm> (abans: <http://anilchawla.homestead.com/history.html>); «The Death of History», The Black Hole of Conservation, The East Rouge Greenway Association, a: http://www.blackhole.on.ca/forward_right_bottom3.htm; The Death of History. Campus Follies Lesson Four, *Yggdrasil Library*, a: <http://home.ddc.net/ygg/cf/cf-04.htm>; Fred Kaplan, «The end of history. How e-mail is wrecking our national archive», *Slate*, 4 juny de 2003, a: <http://slate.msn.com/id/2083920/>.

113. Canadà en forneix un exemple excel·lent amb el Virtual Canadian Union Catalogue Project (VCUC) (vegeu: <http://www.nlc-bnc.ca/resource/vcuc/>), que desenvolupa actualment un lloc web paral·lel destinat a museus virtuals distribuïts: Virtual Museum of Canada (vegeu: http://www.virtualmuseum.ca/English/Museum/index_flash.html).

114. Vegeu: www.eculturenet.org.

115. *Ibid.*

Bibliothek, tenien un fons aproximat de 130.000 llibres. L'any 1950, les majors biblioteques (per exemple, la Bibliothèque Nationale, la British Library i la Library of Congress) albergaven entre 10 i 15 milions de llibres. Per la seva banda, els catàlegs col·lectius nacionals d'Alemanya contenen actualment més de 40 milions d'exemplars, mentre que la xarxa del grup de biblioteques de recerca (Research Libraries Group) proporciona accés a més de 115 milions de títols.

Si es combinessin diverses xarxes i catàlegs col·lectius de manera sistemàtica, tindriem accés a centenars de milions d'obres, la qual cosa implicaria molt més que un simple increment qualitatiu. Podríem començar a automatitzar els esforços que ja s'havien iniciat mig segle abans amb projectes com ara el catàleg col·lectiu d'incunables,¹¹⁶ gràcies al qual obtenim informació relativa al nombre de còpies d'una obra determinada i la seva localització, elements que resulten essencials per a la disciplina emergent de la història de la recepció.

Aquest arxiu distribuït de títols s'ha de convertir en punt de partida per a un arxiu distribuït dels texts complets als quals fan referència. Amb l'objectiu de fer totalment accessibles els textos, la creació d'un arxiu distribuït comportarà, en primer lloc, el desenvolupament de sales de referència virtuals que incorporin les dimensions del coneixement dinàmic descrit anteriorment, i, segonament, un fòrum col·laborador de recerca i creativitat (vegeu la figura 4). La unió de tots aquests elements serà la base del recurs europeu electrònic distribuït (DEER). Es preveu que aquest projecte estigui molt avançat en el termini d'una dècada, però cal un període de temps més llarg perquè un canvi tan fonamental en l'accés a la cultura i el coneixement sigui complet. Podria passar un segle abans no es fessin realitat els grans desafiaments que planteja la creació d'un recurs electrònic mundial distribuït (World Online Distributed Electronic Resource o WONDER).

Conclusions

Els nous mitjans tenen implicacions molt més profundes que la mera arribada de noves tecnologies a les nostres llars i oficines. Estan transformant la nostra manera d'emmagatzemar la memòria col·lectiva, d'accedir a aquesta memòria i, fins i tot, les nostres definicions de coneixement. A més, potencialment poden transformar les nostres activitats laborals, d'aprenentatge i d'oci.

Un dels reptes més obvis de la pròxima dècada comporta la creació d'arxius distribuïts fiables i permanents que complementin el paper actual de les institucions de la memòria analògiques. Un segon repte té a veure amb l'augment de les possibilitats que ofereix el patrimoni cultural digital per a incloure no sols el patrimoni tangible i intangible, sinó també les teories subjacents a aquestes expressions i els comentaris que se'n deriven, amb la qual cosa

es contextualitzen un bon nombre de materials accessibles en línia. El procés rebrà l'impuls dels nous vincles que s'estableixin entre les expressions nacionals, regionals i locals, gràcies als quals es podrà accedir a les diverses interpretacions dels fets i es podrà visualitzar tota la diversitat multilingüe i multicultural.

Les noves tecnologies ofereixen molt més que accés digital als objectes i registres analògics de la cultura. En contrast amb els mitjans analògics, que es limitaven a llistes estàtiques i lineals de coneixement en ordre alfabètic, cronològic o geogràfic, els mitjans digitals permeten llistes dinàmiques que poden generar totes aquestes alternatives a la carta. De fet, els mitjans digitals presenten unes quantes possibilitats de coneixement dinàmic que proporcionen estudis més sistemàtics de les peticions existents, amb la qual cosa aquests mitjans obren nous camins a l'erudició i noves possibilitats de reorganització del coneixement. Aquestes possibilitats creixen amb l'ajuda de les polítiques europees sobre la propietat intel·lectual, dissenyades amb l'objectiu de protegir el contingut dels productes i les expressions culturals i estimular la pràctica de citacions, referències i al·lusions que promouen la continuïtat cultural i la memòria col·lectiva i acumulativa.

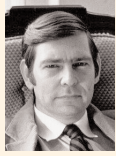
Al mateix temps, l'arribada de les noves tecnologies no ha estat exempta de perills. N'hem identificat cinc àmbits: un comercialisme massa entusiasta que afebleix l'erudició, el turisme, la diversitat cultural i, potencialment, fins i tot la nostra identitat cultural; una postura tecnofòbica de caràcter intuïtiu; la percepció que ja no són possibles les narratives universals; la idea que la història ja no és rellevant, i la destrucció deliberada de les fonts històriques.

Finalment, la cultura és molt més que expressions aïllades; és una combinació acumulativa d'expressions que estan connectades amb teories i comentaris, reflexions i crítiques, i que exigeix un accés permanent, multilingüe, multicultural i multivalent si es vol ser plenament creatiu. Per a aconseguir-ho cal una combinació d'elements diversos: arxius distribuïts, sales de referència virtuals i un fòrum col·laborador de recerca i creativitat que funcioni com a àgora virtual en format DEER, i que seria un primer pas en el camí cap a l'equivalent global: el WONDER. Xarxes permanents com ara E-Culture Net poden fer front als reptes assenyalats més amunt i ajudar a la creació de mètodes crítics, a més donar lloc a nous models culturals que ultrapassin l'eurocentrisme i contribueixin a fer realitat tant el DEER com el WONDER.

Agraïments

Voldria agrair al meu col·lega Johan van de Walle i al meu antic col·laborador Alexander Bielowski la seva disposició per a llegir l'article, els valuosos comentaris que m'han fet i les referències que m'han facilitat.

116. El *Gesamt Katalog der Wiegendrucke* té la seu a Rostock.

Kim H. Veltman

Director científic del Maastricht McLuhan Institute

K.Veltman@mml.unimaas.nl

Kim H. Veltman és director científic del Maastricht McLuhan Institute i coordinador d'E-Culture Net, una xarxa de centres d'excel·lència en recerca i ensenyament de la cultura digital. Ha estat assessor de Nortel Networks i Bell Media-Linx; ha representat Canadà en un projecte pilot del G7 sobre accés multimèdia al patrimoni cultural mundial, i ha exercit d'assessor de la Comissió Europea en el MOU sobre accés multimèdia al patrimoni cultural europeu. La seva activitat investigadora se centra en les implicacions de les xarxes per als nous models de cultura en un context global.